

บทที่ 2

เครื่องดนตรีไทย

เนื้อหาในบทที่ 2 ประกอบด้วย

1. แผนภูมิแสดงประเภทเครื่องดนตรีไทย
2. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี
3. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี
4. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดี
5. เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า
6. บทสรุป

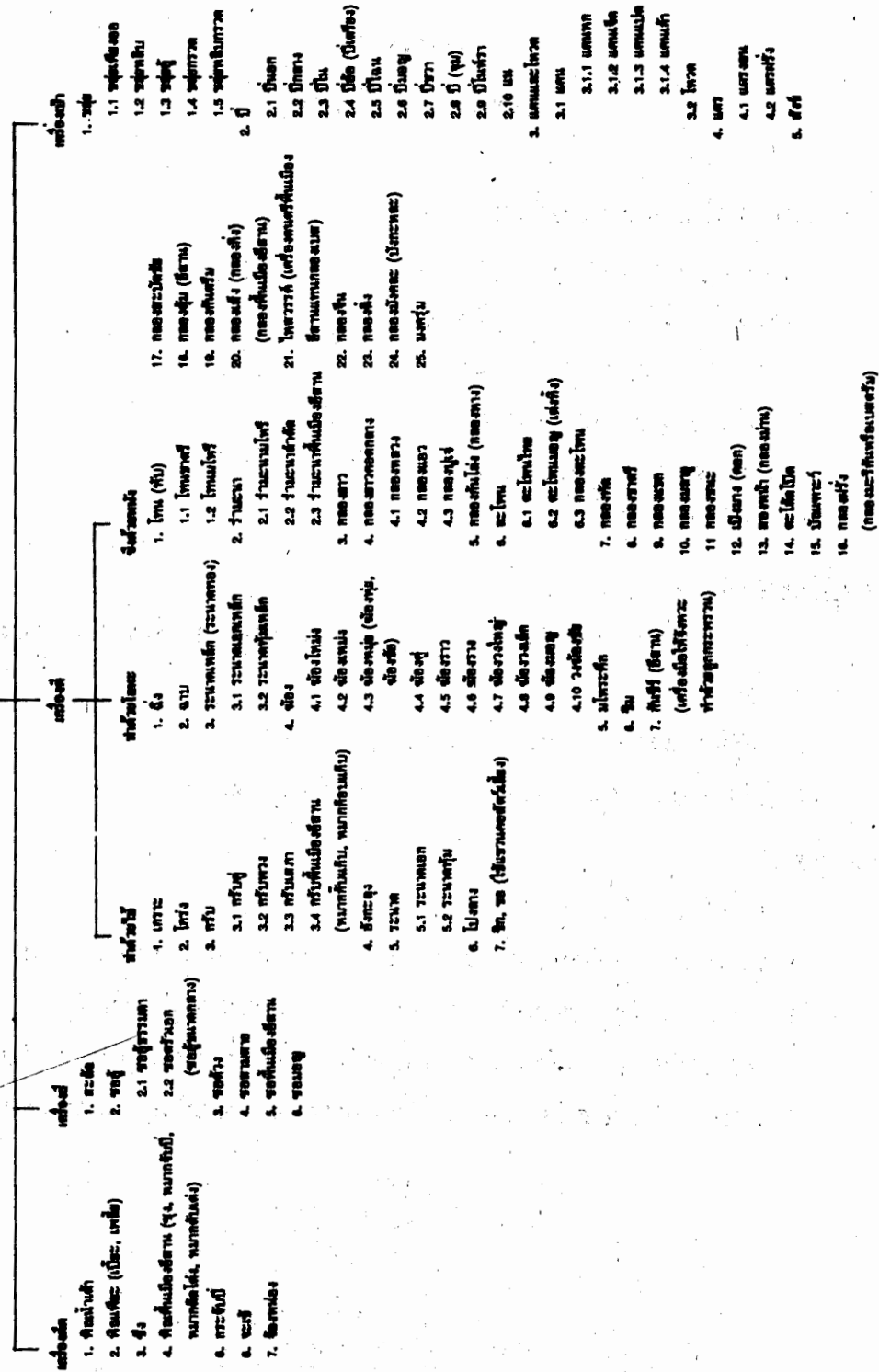
วัตถุประสงค์

1. ให้สามารถบอกรชื่อเครื่องดนตรีได้ถูกต้อง เมื่อเห็นภาพหรือพบเครื่องดนตรีชนิดนั้น ๆ
2. ให้รู้จักคุณสมบัติของเครื่องดนตรีชนิดสำคัญ ๆ
3. ให้สามารถบอกลักษณะทั่วไปของเครื่องดนตรีแต่ละประเภท

กิจกรรม

1. ตอบคำถามท้ายบท
2. พยายามหาโอกาสชมการบรรเลงดนตรีจากรายการสดตามสถานที่ต่าง ๆ
3. พยายามหาโอกาสชมการบรรเลงดนตรีจากรายการวิทยุโทรทัศน์
4. พยายามหาโอกาสฟังการบรรเลงดนตรีจากรายการทางวิทยุกระจายเสียง
5. ศึกษาเรื่องเครื่องดนตรีไทยเพิ่มเติมจากรายชื่อหนังสือที่อยู่ในบรรณานุกรม

แผนผังงานทั่วไป

บทที่ 2

เครื่องดนตรีไทย

เครื่องดนตรีไทย มักจะแบ่งกันตามกิริยาอาการที่ทำให้เกิดเป็นเสียงดนตรีขึ้น เช่น ตีต ตี เป่า ถ้าแบ่งอย่างนี้ก็จะได้ 4 ประเภท ด้วยกัน คือ

ประเภทเครื่องตี

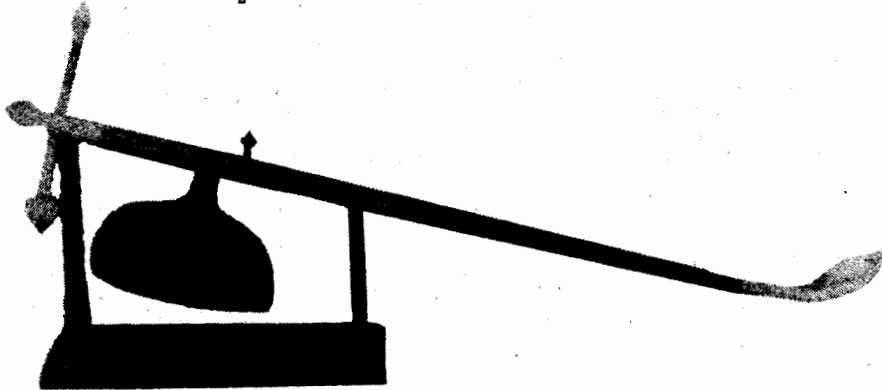
ประเภทเครื่องสี

ประเภทเครื่องตี

ประเภทเครื่องเป่า

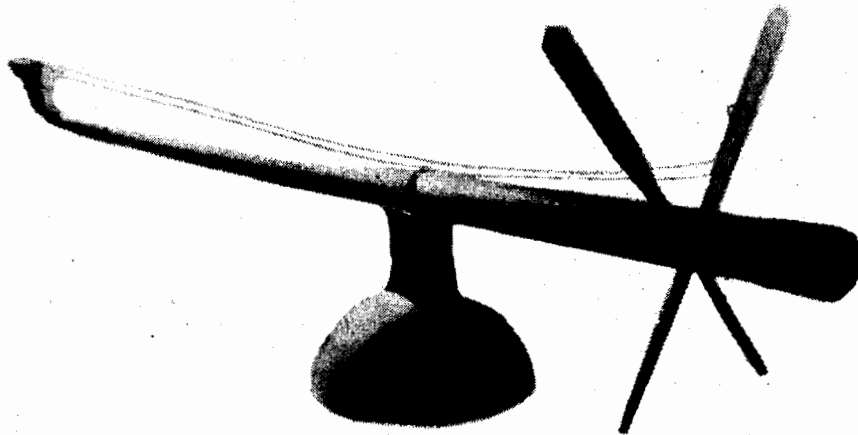
ประเภทเครื่องตี ได้แก่เครื่องดนตรีประเภทที่มีสายเอ็นหรือไหม ขึงตึงผ่านกะโหลก (กลองขยายเสียง) ที่ทำให้ดนตรีมีเสียงกังวานไปตามคันทวนเข้าลูกบิด ลูกบิดเป็นเครื่องขันให้สายตึงหรือหย่อนสายเหล่านี้เกิดสั่นสะเทือนบังเกิดเสียงกังวาน เมื่อถูกตีด้วยกระดูกสัตว์ งา หรือนิ้วมือ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ได้แก่ พิณชนิดต่าง ๆ ซึ่ง กระจับบี จะเข้ และจ้องหน่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พิณน้ำเต้า เป็นพิณสายเดี่ยว เอาผลน้ำเต้ามาตัดครึ่งลูกคว้านไส้ทำตัวพิณ เจาะขั้วน้ำเต้าตรงติดกับไม้ค้ำพิณหรือทวน ใช้สายพิณยาว 78 ซม. ขึงผ่านจากปลายข้างหนึ่งไปยังปลายด้านลูกน้ำเต้าซึ่งมีลูกบิด สำหรับบิดสายให้ตึงหรือหย่อน เพื่อให้มีเสียงสูงต่ำ ใช้มือตีทำเสียง “อาจารย์ธนิศ อยู่โพธิ์” สันนิษฐานว่า คงจะเป็นของพราหมณ์ทำขึ้นเล่นกันมาก่อน และยังมีเพลงร้องเพลงหนึ่งชื่อว่า “พราหมณ์ตีค้ำน้ำเต้า” พิณชนิดนี้ชาวอินเดีย คงจะนำมาเล่นแพร่หลายอยู่ในดินแดนแหลมอินโดจีนนี้ก่อน”

ข้อสันนิษฐานนี้น่าจะเป็นไปได้ เพราะพิณของอินเดีย ส่วนใหญ่ใช้น้ำเต้าคว้านไส้ตากแห้งเป็นกะโหลกพิณ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน พราหมณ์ที่กล่าวถึงนี้เป็นคนวรรณะสูงสุดของอินเดีย พิณน้ำเต้าใช้ผู้ชายเล่น เวลาเล่นไม่สวมเสื้อผู้เล่นจะต้องร้องไปด้วย ตีพิณเป็นเสียงประสานไปด้วย ปัจจุบันไม่มีใครเล่นกันแล้ว

2. พิณเพียะ (เปี้ยะ หรือ เพี้ย) เป็นเครื่องดีดเก่าแก่ชนิดหนึ่งของภาคเหนือ ดังปรากฏในพงศาวดารลานช้าง¹ เปี้ยะ มีลักษณะคล้ายพิณน้ำเต้าของภาคกลาง กะโหลกพิณทำด้วยกะลามะพร้าว เจาะรูข้างกะลา 1 รู สายทำด้วยลวดโลหะ (ทองเหลือง) 2-7 สาย คันทวนทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ปลายคันทวนทำด้วยโลหะหล่อโค้งงอสวมไว้ ปลายยอดเป็นรูปหัวช้างหรือนกหัสดีลิงค์ เวลาเล่นผู้เล่นต้องถอดเสื้อเล่น ใช้กะโหลกประกบหน้าอกเบื้องซ้าย วางแนวเอียงปลายลงทางขวา ใช้เล็บนิ้วก้อยมือขวาดีดเป็นทำนองเพลงต่าง ๆ² แต่เดิมหนุ่มสาวเหนือมักจะดีดคลอกับการขับร้องของตนเองไปแอ้วสาวตามหมู่บ้านเวลากลางคืน ปัจจุบันหาคนเล่นได้ยาก จึงมีผู้พยายามฟื้นฟูการดีดเปี้ยะให้แพร่หลาย

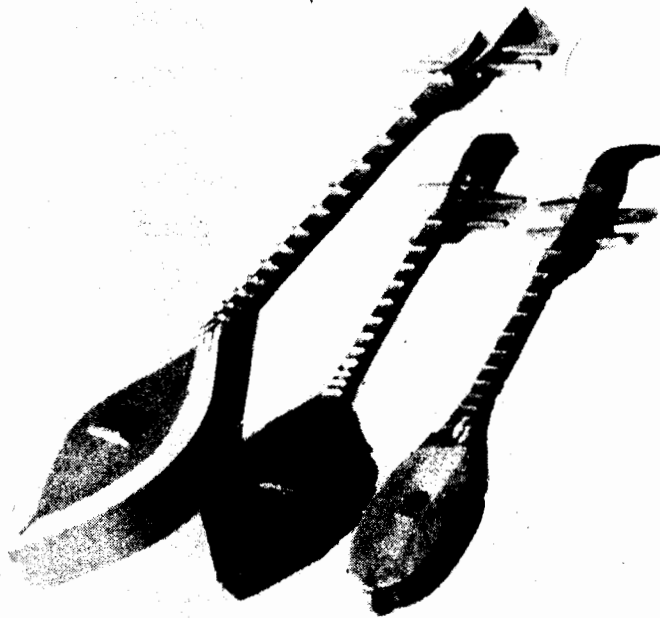
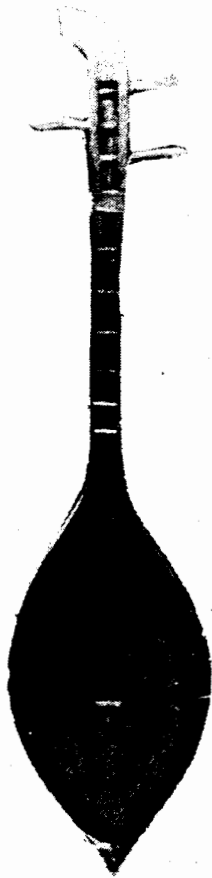

3. ซึง ซึ่งเป็นเครื่องดีดพื้นเมืองภาคเหนือ มี 4 สาย สันนิษฐานว่าจะมีชื่ออื่นมาก่อน เพราะ "ซึง" เป็นภาษาพม่าที่เข้ามาเมื่ออิทธิพลต่อภาษาเหนือเมื่อ 200-300 ปีที่ผ่านมา ซึงมีหลายขนาด ที่นิยมเล่นกันในปัจจุบัน มี 3 ขนาด คือ ซึงดั้งเดิม (เล็กที่สุด) ซึงกลาง และซึงหลวง ซึงขนาดดั้งเดิมมีความยาวตั้งแต่กะโหลกซึงไปจนจรดคันทวนประมาณ 21 ซม. มีนม หรือ Fret 9 อัน ตัวกะโหลกและคันทวนมักทำด้วยไม้แก่นเนื้อแข็งชิ้นเดียวกัน ขุดคว้านตอนที่เป็นกะโหลกให้เป็นโพรง แล้วใช้ไม้แผ่นตัดกลมเจาะรูกลางทำเป็นฝาปิดด้านหน้าเพื่ออุ้มเสียงให้เกิดกังวาน คันทวนทำเป็นเหลี่ยมด้านหน้าแบนตอนปลายทำโค้งแล้วขุดให้เป็นร่อง เจาะรูสอดลูกบิดข้างละ 2 อัน เข้าไปในร่องสำหรับซึงสาย 4 สาย สายทำด้วยลวดขนาดเล็ก 2 สาย ขนาดใหญ่ 2 สาย แต่ดีดเป็นคู่ เพราะมีคู่ละเสียงใช้ดีดด้วยกระดูก

1 ธนิต อยู่โพธิ์, เครื่องดนตรีไทย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) (พระนคร : กรมศิลปากร, 2510), หน้า 74.

2 ยงยุทธ ธีรศิลป์, คนตรีพื้นเมือง (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการหมายเลข 8/2 "เพลงพื้นบ้านลานนาไทย") (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524), หน้า 1.

สัตว์ นอกจากใช้เล่น
เดี่ยวแล้ว ใช้เล่นกับ
ระลือในวงระลือ
และซิ่ง เล่นเพลง
พื้นเมืองเหนือ

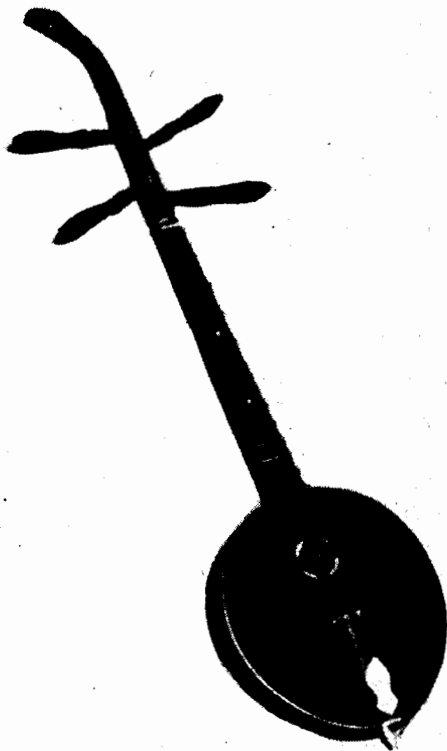

4. พิณพื้นเมืองอีสาน พิณชนิดนี้เล่นกันแพร่
หลายในภาคอีสานและมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ซุง หมาก
จับปี หมากติดโต่ง และหมากดัดเบ่ง มีตั้งแต่ 2-3 สาย
หรือ 4 สาย เหมือนซิ่งก็มี จึงมีบางท่านเรียกรวม ๆ ว่า
ซิ่ง ด้วย

“ถ้าเป็นพิณ 3 สาย สายที่ 1 และสายที่ 3
จะเป็นเสียงเดียวกันแต่คนละ octave กัน จึงเป็นเสียง
ประสาน (Harmonic) การขึ้นสายไม่มีระบบที่แน่นอน
บางเพลงขึ้นสายเดี่ยว อีกสายติดเป็นเสียงประสานไป
พร้อมกัน นมหรือขึ้นที่ใช้นิ้วกดบังคับระดับเสียงอาจจะ
เลื่อนระยะตามความเหมาะสมของเพลงได้”³

พิณพื้นเมืองอีสาน ใช้ไม้เนื้อแข็งทำลักษณะ
รูปร่างประกอบขึ้นง่าย ๆ รูปร่างคล้ายซิ่ง แต่ปลายกะโหลก
พิณปานกว่า ใช้เล่นเดี่ยวและบรรเลงเข้ากับวงแคนและ
โปงลาง

3. วิรัช บุษยกุล, คนตรีพื้นเมืองอีสาน (เอกสารประกอบการสัมมนาหมายเลข 7 เพลงพื้นบ้าน
อีสาน) (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524) หน้า 7.3

5. กระจับปี กระจับปีเป็นเครื่องดีด 4 สาย เมื่อพิจารณาจากรูปร่างและวัสดุที่ประกอบเป็นกระจับปี สันนิษฐานว่าจะเป็นวิวัฒนาการมาจาก ซึง ของภาคเหนือ เพราะลักษณะรูปร่างถูกขัดเกลามาประดิษฐ์ให้สวยงามขึ้น พิธีพิชิตในการเลือกใช้วัสดุมากกว่า ปราภฏหลักฐานที่ใช้ บรรเลงกันตั้งแต่สมัยสุโขทัย คำว่า “กระจับปี” คงจะ มาจากคำว่า “กัจฉปะ” หรือ “กัจฉปี” ซึ่งเป็นชนิด ชนิดหนึ่งของอินเดีย ที่เรียกว่า Tambura ด้วย แต่เราคงรับ แต่เพียงชื่อมาเท่านั้น เพราะเป็นเครื่องดีดเช่นเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่รูปร่างและวัสดุของ Tambura และกระจับปี ไม่เหมือนกันนัก เพราะกะโหลก Tambura ทำด้วยน้ำเต้า ครว้นไส้ จึงมีรูปโค้งงอคล้ายหลังเต่าจึงมีชื่อว่า “กัจฉปี” ซึ่งมีความหมายว่า มีรูปคล้ายเต่า แต่ตัวกะโหลกกระจับปี ถูกประดิษฐ์ให้แบนทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นรูปกลม รี ตัวกะโหลกหนาประมาณ 7 ซม.

กะโหลกยาวประมาณ 44 ซม. กว้างประมาณ 40 ซม. คันทวนเรียวยาวตอนปลายผายออก ความยาวทั้งหมดประมาณ 180 ซม. มีนมหรือ Fret 11 อัน สำหรับนิ้วเวลากดสาย ปัจจุบัน หากคนเล่นได้ยาก จึงหายไปจากวงมโหรี อาจจะเป็นเพราะว่ากระจับปีของเดิมมีน้ำหนักมาก ไม่สะดวกที่จะยกขึ้นถือดีด และมีเสียงเบาประกอบกับมีผู้คิดเครื่องดีดที่เรียกว่า “จะเข้” ขึ้น มีเสียงคล้ายกระจับปีแต่ฟังเพราะกว่า จะเข้จึงมีบทบาทมากขึ้นประกอบกับวิธีเล่นก็สะดวก กว่า กระจับปี จึงหมดหน้าที่ไปโดยปริยาย

“ต่อมาในปี พ.ศ.2498 กรมศิลปากร ได้ประดิษฐ์กระจับปีขึ้นใหม่ โดยรักษารูป ทรงไว้อย่างเดิม ทำด้วยไม้เบาทั้งตัวและทวน แล้วเจาะรูที่ตัวกระจับปีให้ล้อมเสียงก้องกังวาน ยิ่งขึ้น และสร้างขึ้นเป็น 4 ขนาด ขนาดใหญ่เท่ากับของเดิมทั้ง 4 ขนาด มีน้ำหนักเบาถือเดินดีด เล่นได้สะดวก และเปลี่ยนบันไดเสียงเล่นเพลงสากลได้อีกด้วย”⁴

6. จะเข้ จะเข้เป็นเครื่องดีด 3 สาย สันนิษฐาน ว่าจะวิวัฒนาการมาจากกระจับปี เพราะกระจับปีมีน้ำหนักมาก ถือดีดนาน ๆ เข้าก็เมื่อยเลย วางลงกับพื้นแล้วแก้ไขตัดแปลงให้เหมาะกับวิธีที่จะดีดกับพื้น เดิมที เดี่ยวมีรูปร่างเหมือน จระเข้ขุดข้างในให้กลวงเป็นโพรง เพื่อให้เสียงก้องกังวาน เลยเรียกเครื่องดีดชนิดนี้ว่า “จะเข้” ต่อมาแก้ไขปรับปรุงใหม่ ทำรูปร่างไม่เหมือนจระเข้ทีเดียว เพื่อให้เสียงไพเราะและ

4. ธนิต อยู่โพธิ์, เตมเตม, หน้า 77-78

“อังกฤษ, จ้องหน่อง Jaw Harp หรือ Jew Harp มีเล่นกันแพร่หลายไปทั่วโลก ซึ่งเด็กเลี้ยงวัวเลี้ยงควายชาวสุรินทร์ มีเล่นกันเกือบทุกคน”⁶

ประเภทเครื่องตี เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีได้แก่ เครื่องดนตรีซึ่งสายเช่นเดียวกับเครื่องดีด แต่ทำให้เกิดเสียงโดยใช้คันชักสีกเข้ากับสาย คันชักหรือคันสี ทำด้วยขนหางม้า ภูเขา หรือสี ทำให้สายที่ขึงตึงเหล่านั้นเกิดสั่นสะเทือนบังเกิดเสียงกังวาน เราเรียกเครื่องตีนี้ว่า “ซอ” ได้แก่ สะล้อ ซอด้วง ซออู้ ซอด้วง ซอสามสาย ซอพื้นเมืองอีสาน และซอมอญ

1. สะล้อ สะล้อ หรือ ละล้อ หรือ ท้อ ก็เรียกกันเป็นเครื่องตีพื้นเมืองของภาคเหนือ อาจารย์ปัญญา รุ่งเรือง ให้ข้อสันนิษฐานว่า “สะล้อเป็นเครื่องดนตรีดั้งเดิมที่เกิดก่อน ซออู้ และ ซอด้วง ลักษณะของสะล้อนั้นมีแบบคล้าย ๆ กับซอด้วง มีคันทวนต่อจากตัวซอขึ้นไปสำหรับใส่ลูกบิดซึ่งสายที่ทำด้วยลวดเล็ก ๆ หรือ ไหมพันเข้าด้วยกันเป็นเกลียว หน้าซอทำด้วยไม้บาง ๆ ใช้สีด้วยคันชักที่ขึงหางม้ากับแขนงไม้เล็ก ๆ ตัวหางม้าไม่อยู่ระหว่างสายซอทั้งสอง ลักษณะการทำแสดงให้เห็นว่าเป็นการประดิษฐ์อย่างง่าย ๆ ไม่วิจิตรพิสดารเท่าซออู้ ซอด้วง และซอสามสาย ถ้าสะล้อทำขึ้นที่หลังซออู้หรือซอด้วงก็น่าจะดี น่าจะสวยกว่า เพราะได้ปรับปรุงแล้ว แต่ไม่แสดงว่าเกิดขึ้นก่อนจึงไม่สลักเสลาเท่า”⁷ สะล้อมีลูกบิดเสียบจากข้างหน้าไปข้างหลังซอ สะล้อมี 2 ชนิด 3 ขนาดคือ⁸

สะล้อ 3 สาย มีอยู่ขนาดเดียว

สะล้อ 2 สาย เป็นสะล้อ 2 ขนาด คือ ขนาดเล็ก และ ขนาดกลาง

แต่เดิมเล่นทั้งชนิด 2 สาย และ 3 สาย ปัจจุบันสะล้อ 3 สายไม่ค่อยมีผู้นิยมเล่น เพราะเล่นยากนอกจากจะใช้เล่นเดี่ยวแล้ว ใช้บรรเลงในวงพื้นเมืองภาคเหนือกับซึง เป็นวง สะล้อ-ซึง หรืออาจบรรเลงร่วมกับวงปี่ (จุม) ซึง สะล้อ ประกอบการซอ (การขับร้อง) ก็ได้

⁶ กมล เกตุศิริ, “ประเพณีเก่าชาวสุรินทร์”, (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายธรรมจรรย์ยานนท์), (กรุงเทพฯ : บริษัท วิกตอรี เพาเวอร์พอยท์ จำกัด, 2525) หน้า 87.

⁷ ปัญญา รุ่งเรือง, ประวัติการดนตรีไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517) หน้า 21.

⁸ ยงยุทธ ธีรศิลป์, ชุดเดิม, หน้า 2

2. ซอซู้ ซอซู้เป็นซอ 2 สาย ตัวกะโหลกซอ ทำด้วยกะลามะพร้าวชนิดกลมรีขนาดใหญ่ ปาดกะลา ออกด้านหนึ่งซึ่งหนังแพะ หรือ หนังลูกวัว ใช้เอ็นหรือไหม ทำสาย โดยผูกปลายทวนแล้วซึ่งผ่านคันทวนที่ใช้ไม้จริงหรืองาดันที่ยาวประมาณ 79 ซม. ไปผูกกับปลายลูกบิด 2 อัน คันสีหรือคันชักทำด้วยขนหางม้า ขนหางม้า ถูกคียบอยู่ระหว่างสายซอทั้ง 2 เส้น (คันชักอยู่ติดกับตัวซอ) ซอซู้มีเสียงทุ้มนุ่มนวลใช้เล่นค้ำเนินตามแนวเนื้อเพลง หรือ เล่นขัดล้อกับซอด้วง จัดเป็นพวกเครื่องตาม ใช้ผสมวงในวงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์ไม้ نرم และ ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์

ถ้าพิจารณาตามหลักของการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ดนตรี (Musicology) แล้ว น่าจะวิวัฒนาการมาจากสะล้อ เพราะรูปร่างของคงามกว่า ลักษณะของการเสียบลูกบิดแสดงว่าได้วิวัฒนาการมาขั้นหนึ่งแล้ว

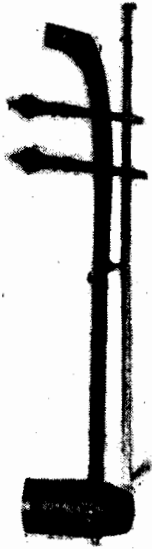
ซอซู้แบ่งเป็น 2 ขนาดคือ

ซอซู้ขนาดธรรมดา (ใช้ในวงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์ไม้ نرم และวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์)

ซอซู้ขนาดกลาง (ซอตรัวเอก)

ซอซู้ขนาดกลาง หรือซอตรัวเอก เป็นซอที่มีกะโหลกใหญ่กว่าซอซู้ขนาดธรรมดา มีเสียงทุ้มต่ำกว่าเป็นเครื่องดนตรีของชาวอีสานใต้^๑ (สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) ใช้บรรเลงประกอบกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นในการเล่นกระโนบดิงตอง (ระบำตีกแตนตำข้าว) การเล่นเรือมอันเร (การรำกระทบสากตำข้าว) การเล่นกันตรึม (การเล่นเพลงแม่บทแห่งเพลงพื้นเมืองอีสานใต้) การเล่นอาโย (การเล่นเพลงปฏิพากย์คล้ายเพลงอีแซวหรือลำตัดของภาคกลาง) และการรำตรุษ หรือ รำตรด (การรวมกลุ่มร้องรำทำเพลงไปอวยพรตามบ้านผู้ใหญ่ที่นับถือในวันสงกรานต์)

๑. ชาวอีสานใต้ หมายถึง ประชาชนในเขตจังหวัด นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประชาชนพูดแตกต่างกันถึง 3 ภาษา คือ ภาษาเขมร ภาษาลาว และภาษาส่วย ภาษาเขมรที่ใช้เป็นภาษาเขมรสูง ชื่อการละเล่นต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาษาเขมร

3. ซอด้วง ซอด้วงเป็นซอ 2 สาย สายทำด้วยเอ็นหรือไหมกะโหลกซอแต่เดิมใช้ไม้ไผ่ ต่อมาใช้ไม้จริงคว้านให้เป็นโพรงเหมือนอย่างกระบอกไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายด้วงดักสัตว์ จึงเรียกชื่อตามลักษณะรูปร่าง คือ ซอด้วง นิยมใช้หนังงูเหลือมชิงหน้าซอ ปากกระบอกซอกว้างประมาณ 7 ซม. ยาวประมาณ 13 ซม. ตัวคันทวนยาวประมาณ 72 ซม. เนื่องจากกะโหลกซอด้วงเล็กกว่าซออู้ จึงมีเสียงเล็กแหลมกว่าซออู้ ซอด้วงมีคันชักทำด้วยขนหางม้า และมีคันชักอยู่ติดกับตัวซอเช่นเดียวกับซออู้ ซอด้วงเป็นเครื่องดนตรีหลักของวงเครื่องสาย และวงมโหรี มีหน้าที่ดำเนินแนวเนื้อเพลงจัดเป็นพวกเครื่องนำในวงเครื่องสาย

หมายเหตุ คันชักที่ทำด้วยขนหางม้ามีราคาแพง เพราะหางม้าหายาก ต้องเป็นซอที่มีราคาแพงจึงจะได้คันชักหางม้า ซอฝึกซ้อมทั่ว ๆ ไปคันชักจะใช้สายในลอน เพราะหางม้าราคาถูก แต่คันชักลื่นไม่กัดสายเสียงไม่เพราะ

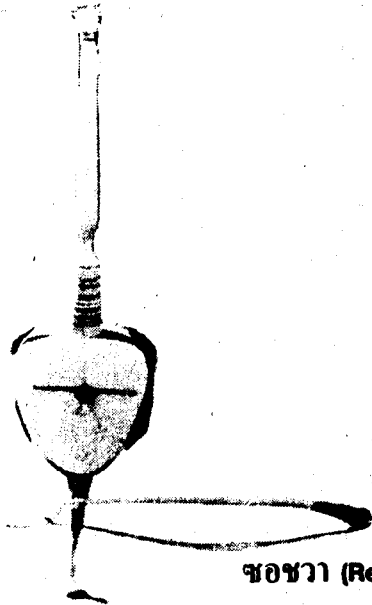
4. ซอสามสาย ซอสามสายเป็นเครื่องที่มี 3 สาย มีกะโหลกซอทำด้วยกะลามะพร้าวชนิดพิเศษ ที่เป็นกะลาหูนเป็นกระหุ้ม 3 ปุ่ม ชิงหนังแพะ หรือหนังลูกวัวปิดปากกะลามาไปติดกับคันทวนสายซอทำด้วยเอ็นขึ้นสายผ่านไปยังลูกบิดตรงกะโหลกซอด้านหน้าชิงหนัง ได้สายมีหย่อง (bridge) สำหรับหนุนสายให้ตุงออกมา และด้านหน้าซอตอนบนซ้ายจะมี "ถ่วงหน้า" ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมาก ถ่วงหน้าจะต้องมีน้ำหนักได้ส่วนกับขนาดและความหนาของหนัง จึงจะทำให้เกิดเสียงไพเราะ วัสดุที่ใช้ทำถ่วงหน้าก็

สุดแล้วแต่ฐานะของเจ้าของซอ มีตั้งแต่แก้วสีสวย ๆ ไปจนถึงทองคำฝังเพชร คันชักซอเป็นรูปโค้ง ตรงมือถืองอนออก ใช้ขนหางม้า ทำเช่นเดียวกัน คันชักอยู่อิสระไม่ติดกับตัวซอ ปรกติใช้คลอเสียงร้อง ใช้ผสมวงในวงมโหรี และวงขับไม้ นอกจากนี้ในวงมโหรียังนิยมใช้

สี่เสียนบทร้องในตอนว่าดอกของเพลงลา หรือเพลงส่งท้าย เป็นเครื่องดนตรีนำในวงมโหรี

“ซอสามสายนี้เป็นซอที่มีรูปร่างที่สุด
ในจำนวนซอทั้งหลาย นับว่าเป็นซอสมัย
สุโขทัยโดยแท้ เพราะว่าศิลปกรรมสมัยสุโขทัย
นั้นรูปร่างงดงามอรชรอ่อนช้อยทั้งสิ้น ถือกัน
ว่าเป็นศิลปกรรมยุคที่เจริญถึงขีดสุด¹⁰

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทางอินโดนีเซียมีซอ
ที่มีรูปร่างลักษณะเหมือนกับซอสามสายของ
ไทยเกือบทุกอย่าง นอกจากมีสายเพียง 2 สาย
จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่น่าจะสืบค้นความเป็นมา
ของซอสามสายไทย และซอสองสายของ
อินโดนีเซีย ว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไรหรือไม่

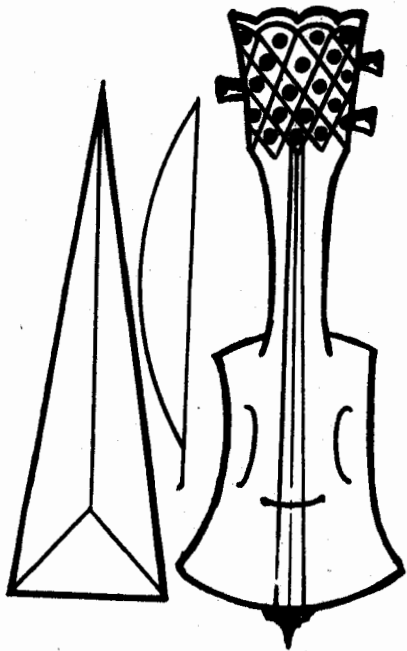
ซอซวา (Rebab)

5. ซอพื้นเมืองอีสาน¹¹ ซอพื้นเมืองอีสานเป็นซอ 2 สาย กะโหลกซอทำด้วยไม้ไผ่
ขึ้นหน้าซอด้วยหนังกบ ส่วนที่เป็นคันทวนทำด้วยไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-1 1/2
นิ้ว สายทำด้วยไหม คันชักทำด้วยปอหรือหางม้า คันชักอยู่อิสระไม่ถูกคิปลั้วระหว่างสาย ซอ
พื้นเมืองดั้งเดิมนี้มิเล่นกันไม่มากนัก เพราะหัดยาก เสียงเพี้ยน และเสียงเบาเกินไป จึงมีการ
ปรับปรุงให้มีเสียงดังขึ้น โดยใช้ไม้แก่นทำคันทวน กะโหลกซอทำด้วยกะลามะพร้าว หรือ
ไม้ไผ่ชิงหน้าง หรือ ใช้กระป๋องขนาดโต ขึ้นสายโลหะ เช่น ลวด สายห้ามล้อจักรยาน ทำให้
มีเสียงดังขึ้น จึงมีผู้นิยมเล่นมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีซออีกชนิดหนึ่ง คือ ซอไม้ไผ่ ใช้ไม้ไผ่หนึ่งปล้องเส้นผ่าศูนย์กลาง
ประมาณ 2-3 นิ้ว ถากผิวออกจนเหลือกระบอกบาง เจาะรูให้เกิดโพรงเสียง ขึงสาย 2 สาย
ไปตามยาวของปล้องไม้ไผ่ แล้วตีด้วยคันชัก แต่ซอไม้ไผ่เสียงเบา เล่นยาก เพราะคันทวนใหญ่
เกินไป

10 ปัญญา รุ่งเรือง, เล่มเดิม, หน้า 33

11 วีรช บุษยกุล, เก็บความจากเอกสารชุดเดิม, หน้า 7.3

6. ซอมอญ ผู้เขียนเองไม่เคยเห็นซอมอญ แต่ท่านอาจารย์คุณหญิงชิน ศิลปบรรเลง ได้กรุณาแนะนำเพิ่มเติมให้ว่า (พร้อมทั้งวาดรูปกำกับมาให้ด้วย)

“เคยเห็นซอของมอญ รูปร่างคล้ายไวโอลิน วางบนแท่นเป็นรูปสามเหลี่ยม คล้ายรูปที่วาดมานี้ ซอนี้ใช้กับวงปี่พาทย์มอญสี่แบบเดียวกับซอสามสาย แต่เทียบคู่ 5 (เดี่ยวนี้ไม่มีใช้ เพราะหายาก ไม่มีคนทำได้) เห็นสมควรรวมไว้กับพวกซอของพื้นเมือง เพื่อความสมบูรณ์ของตำรา”

ประเภทเครื่องตี เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี เป็นเครื่องมือที่ตีกระทบกันเป็นเสียง อาจใช้ไม้ หรือ ฝ่ามือ หรือ ใช้เครื่องมือที่ทำเสียงดนตรีนั้นตีกระทบกันเอง เป็นเครื่องดนตรีชนิดแรกที่มีมนุษย์รู้จักใช้ประเภทนี้แบ่งย่อยออกไปเป็น 3 ประเภท ดังนี้

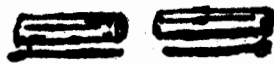
เครื่องตีที่ทำด้วยไม้

เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ

และเครื่องตีที่ขึงด้วยหนัง

แต่ละประเภทยังแบ่งย่อยออกไปดังนี้

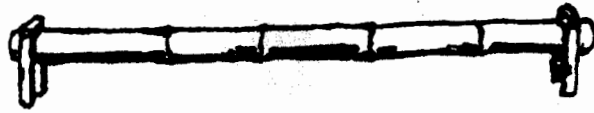
เครื่องตีที่ทำด้วยไม้ เครื่องตีที่ทำด้วยไม้ได้แก่ เกราะ โกร่ง กรับ อังกะลุง ระนาด โปงลาง ขึกและขอที่ใช้แขวนคอสัตว์เลี้ยง ขอให้ท่านศึกษา และพิจารณาถึงหน้าที่ของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด

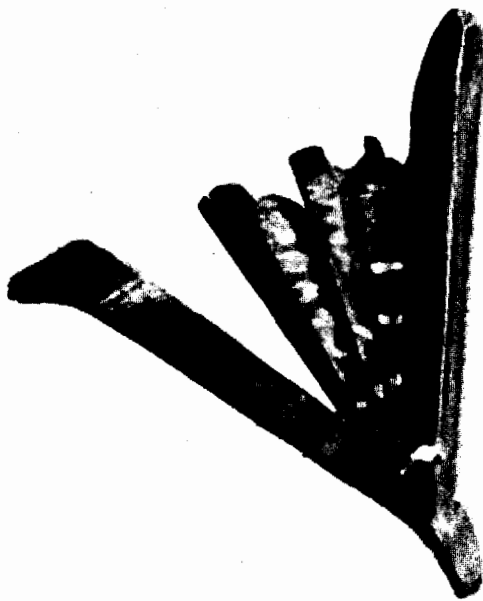
เกราะ

1. เกราะ ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ทั้งปล้อง ให้มีขื่อไม้หัว-ท้าย แล้วผ่าปากท้องปล้องตามยาวให้เกิดโพรงเสียงใช้ซึกไม้ไผ่หรือไม้แก่นเป็นไม้ตี สำหรับเคาะลงไปบนกระบอกไม้ไผ่ เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจังหวะ ใช้เคาะเป็นสัญญาณในการรวมหมู่ หรือบอกเหตุ ในการแสดงละคร

2. โกร่ง คล้ายเกราะ แต่ใช้ไม้ไผ่ทั้งลำยาวขนาด 1-2 วา มีไม้รองหัวท้าย ใช้ซีกไม้ไผ่หรือไม้แก่นยาว 30-40 ซม. เป็นไม้เคาะ ใช้เคาะหลาย ๆ คนก็ได้ แต่ต้องเคาะพร้อมๆ กัน ให้

ลงจังหวะพร้อมกัน เป็นเครื่องทำจังหวะที่ใช้ในวงปี่พาทย์ ในการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ตอนตรวจพลยกทัพที่แสดงกลางแจ้ง ถ้าแสดงในอาคารไม่นิยมใช้ เพราะเสียงดังเกินไป

3. กรับ มีหลายชนิด เช่น กรับคู่ กรับพวง กรับเสภา และกรับพื้นเมืองอีสาน

3.1 กรับคู่ ใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกเหลาให้เรียบเกลี้ยง รูปร่างแบน ๆ ขนาดกว้างประมาณ 3-4 ซม. หนา 1.5 ซม. ยาวประมาณ 40 ซม. 2 อัน ตีให้ผิวกระทบกัน เป็นเครื่องทำจังหวะกรับ ๆ นางมหาเทพกษัตริย์สมุหได้อธิบายว่า "ดัดแปลงมาจากการตีโกร่ง เพื่อความสะดวกและเหมาะสม ลงมาเป็นไม้ 2 อัน ตีให้เกิดจังหวะเรียกว่า กรับ"¹²

3.2 กรับพวง เป็นการทำไม้ซีกหลาย ๆ อันรวมกันเข้า เพื่อตีคนเดียวให้เกิดเสียงดังมากขึ้น¹³ กรับพวงเป็นไม้บาง ๆ หรือ แผ่นทองเหลืองหรือ แผ่นงาหลายอัน เจาะรูตอนหัวร้อยเชือกประกบไว้ โดยมีไม้แก่นหรืองา 2 อัน

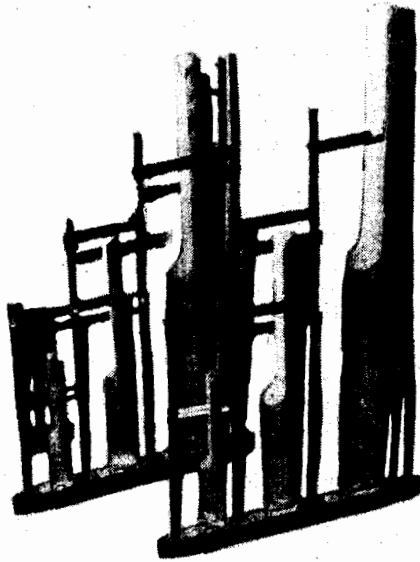
ประกบหน้าหลัง คลื่นออกได้อย่างพืด เวลาตีให้จังหวะ ใช้มือหนึ่งถือตรงหัวที่ร้อยเชือก แล้วตีพาดอีกข้างหนึ่งลงบนฝ่ามืออีกมือหนึ่ง ใช้ประกอบวงขับไม้ในสมัยสุโขทัย วงมโหรีเครื่องสี่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบการร้องเพลงเรือดอกสร้อยสักรวา ใช้ในวงบรรเลงเครื่องสายและวงมโหรี

12,13 มหาเทพกษัตริย์สมุห, นาง, เล่มเดิม, หน้า 8

3.3 กรับตภา เป็นไม้แก่น มักใช้ไม้ชิงชัน ยาวประมาณ 20 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม. และหนาประมาณ 5 ซม. มีลักษณะเป็นท่อนไม้สี่เหลี่ยม ลบเหลี่ยมออกให้หมดเพื่อให้กลิ้งกระทบกันได้ง่าย ใช้ประกอบการขับเสภา จึงได้ชื่อว่า กรับตภา การขับเสภาเป็นการเล่านิทาน มีทำนองเสนาะอย่างกลอน เรียกว่าขับเสภา แต่เดิมไม่มีดนตรีประกอบ คนขับจะขับกรับเป็นจังหวะ 2 คู่ คือ มือละคู่ขับให้กรับกลองกระทบกันเข้าจังหวะกับการขับ

3.4 กรับพื้นเมืองอีสาน มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น หมากกับแก๊บ หรือ หมากก๊อบ แก๊บ มีทั้งชนิดใช้กระทบกัน และจักเป็นพื้นปลาแล้วใช้ครูดกันตามจังหวะ¹⁴

4. อังกะลุง อาจารย์คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ได้กรุณา แนะนำไว้ว่า

อังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีชาว แต่ไทยรับมาใช้บรรเลงจนแพร่หลาย และเล่นเพลงไทยได้ดีทั้งเป็นที่นิยม หลวงประดิษฐไพเราะ (จางวางคร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้นำเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2451 จัดเป็นพวกดนตรีประเภทไม้ไฟ และไทยทำตัวเอง”

แม้ว่าอังกะลุงจะไม่ใช่วีณาการที่ทำด้วยไม้ความจริงแล้ว เกิดเสียงดังด้วยแรงสั่นหรือเขย่าแต่ทำด้วยไม้ไฟ ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะรวมเข้ามาอยู่ในประเภทเดียวกันได้ เพราะเครื่องตีที่ทำด้วยไม้ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไฟ

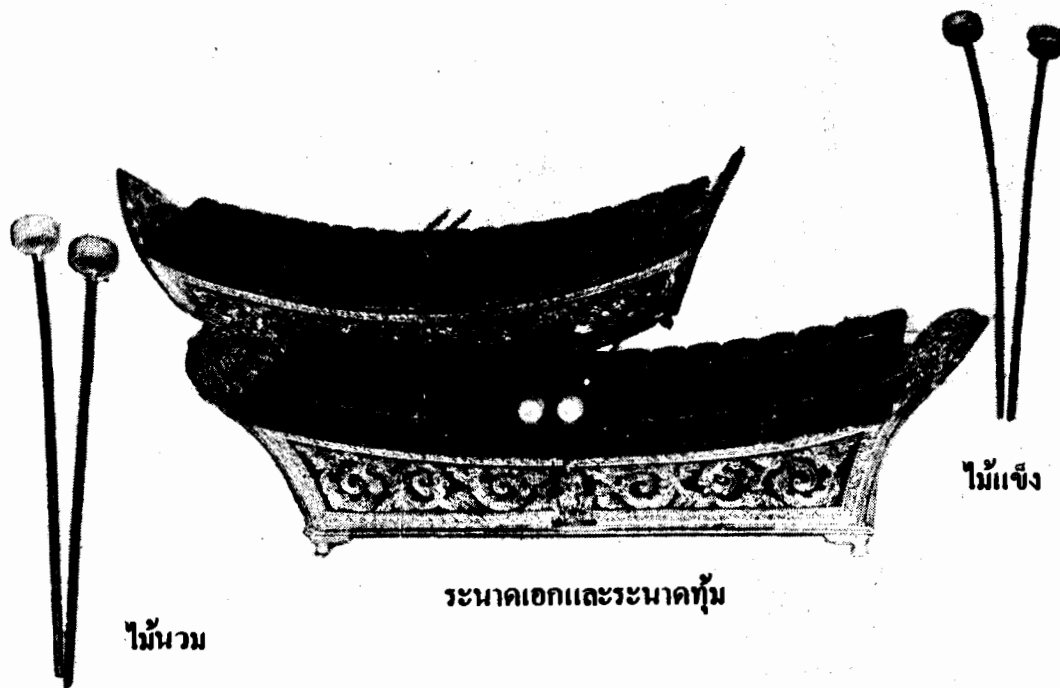
5. ระนาด เป็นเครื่องตีที่วิวัฒนาการมาจากกรับ¹⁵ คือ นำกรับคู่หลาย ๆ อันมาวางเรียงกัน ไม้กรับที่เรียงกันขนาดไม่เท่ากัน เสียงจะไม่เหมือนกัน ไม้กรับแต่ละอันเรียกว่า ลูกระนาด เจาะรูหัวท้าย แล้วใช้เชือกร้อยลูกระนาดทั้งหมดให้เป็นผืนเดียวกัน แล้วนำไปคล้องไว้ที่ โขน สองข้างในราวระนาดที่ทำเป็นรูปคล้ายลำเรือ เวลาเล่นใช้ไม้ตี 2 อัน ลูกระนาดเดิมใช้ไม้ไฟ ต่อมาใช้ไม้ชิงชัน ไม้พะยุง หรือ ไม้มะหาด จะทนทาน

14 วิรัช ปุษยกุล, ชุดเดิม, หน้า 7.4

15 ธนิต อยู่โพธิ์, เสริมเติม, หน้า 11.

และให้เสียงไพเราะหนักแน่นกว่า ได้ถูกระนาดแต่ละลูก จะมีซี่ฆ้องกับตะกั่วผสมกันติดหัวท้ายของลูกระนาดถ่วงเสียงให้ไพเราะขึ้น จึงทำให้นาระนาด ไปบรรเลงกลางแดด หรือสถานที่ร้อนมาก ๆ ไม่ได้ ตะกั่วที่ถ่วงเสียงจะหลุดเพราะซี่ฆ้องละลาย เสียงระนาดก็จะเพี้ยน

ไม้ที่ใช้ตีระนาดเอก มี 2 ชนิดคือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ถ้าตีด้วยไม้ نرم เสียงจะดังนุ่มนวลกว่าตีด้วยไม้แข็ง ซึ่งจะมีเสียงดังเกรียวกราวสนุกสนานมาก เดิมทีเดียวเรียกระนาดเฉย ๆ จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ประดิษฐ์ระนาดเสียงทุ้มขึ้น จึงเรียกระนาดชนิดแรกว่าระนาดเอก ระนาดจึงแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

5.1 ระนาดเอก มีลูกระนาด 21 ลูก ใช้ไม้แข็งหรือไม้ نرمตีก็ได้ มีหน้าที่ดำเนินแนวเนื้อเพลงให้เกิดความไพเราะโดยอาศัยฆ้องเป็นเกณฑ์จังหวะสำคัญ จัดเป็นเครื่องนำในวงปี่พาทย์

5.2 ระนาดทุ้ม ลูกระนาดทำด้วยไม้ชนิดเดียวกับระนาดเอก แต่ลูกระนาดยาวและกว้างกว่า ผืนจึงใหญ่กว่า แต่มีลูกระนาดน้อยกว่าคือมีเพียง 17-18 ลูก รางมีรูปร่างคล้ายตีบไม้ที่โค้งตรงกลาง ใช้ไม้ตีชนิดเดียว คือ ไม้ตีระนาดทุ้ม ระนาดทุ้ม มีหน้าที่ดำเนินแนวเนื้อเพลงคล้ายกับฆ้อง หรือซัด หรือล้อ หรือซัดกับระนาดเอก เล่นทั้งลูกล้อและลูกซัด จัดเป็นเครื่องตาม

ไม้ที่ใช้มีขนาดทั้ง 3 ชนิด แตกต่างกันตรงกรรมวิธีในการพันปลายไม้ คือ ถ้าเป็น ไม้แข็งใช้หุ้มข้อไม้ไฟด้วยผ้าชุบน้ำรัก แล้วนำไปฝังแดดจนแห้ง แล้วนำกลับมาพันผ้าชุบน้ำรัก ทับไปรอบแล้วรอบเล่าสลับกับการฝังแดด จากน้ำหนัก ข้อไม้ 2 สลึงจนเป็น 10-12 สลึง แล้วนำไปฝังจนแห้งสนิท เก็บไว้สัก 1 ปี จึงนำออกมาใช้จะได้ไม้ตีที่แข็งแรงทนทาน

ส่วนไม้ نرم ตีแล้วให้เสียงนุ่มนวล เพราะใช้ ข้อไม้ไฟพันผ้าแล้วถักด้วยสลึงจนนุ่มประมาณ 50-80 รอบ ทำให้เกิดเสียงนุ่มนวล รื่นหูเวลาตีกว่าไม้แข็ง และไม้ตั้งเท่าไม้แข็ง

สำหรับไม้ตีระนาดทุ้ม ตอนปลายที่ใช้ตีพันด้วย ผ้าพอกไปเรื่อย ๆ ให้โตและอ่อน เมื่อตีจะมีเสียงนุ่มนวล

๑. โปงลาง โปงลางเป็นเครื่องตีของวงพื้นเมือง อีสานมีกำเนิดที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เดิมทีเคียวใช้ไม้ไฟตัด ปล้องสั้นยาว เพื่อให้เกิดเสียงทุ้มแหลม นำมาร้อยรวม กัน ต่อมาใช้ไม้หมากหาคหรือมะหาด มาทำลูกโปงลาง เพราะมีเสียงก้องกังวานใกล้เคียงกับเสียงโปงลางของเดิม (จะอธิบายในตอนต่อไป)

โปงลางมีลักษณะเป็นไม้เนื้อแข็ง เป็นท่อน สี่เหลี่ยม ตกให้เหลี่ยมลบ มี 12 ลูก ลดหล่นไปตามเสียง ลูกเล็กเสียงจะแหลม และทุ้มต่ำไปตามขนาดของลูก โปงลาง ผูกร้อยไว้เวลาเล่นใช้ผูกกับต้นไม้หรือขอดัง แล้วใช้เท้าผู้เล่นเกี่ยวปลายข้างล่างไว้ ไม้ตีทำด้วยไม้ชนิด เดียวกัน เกลาให้เป็นค้ำมมีมือจับ ต่อกับหัวไม้ตีที่ปลาย

เป็นลูกกลม ๆ ไม้ตี 2 อัน ขนาดหัวไม้ตีไม่เท่ากัน ไม้ตีอันใหญ่ตีลูกใหญ่เป็นการตีลูกยำ ไม้ตี อันเล็กตีลูกโปงลางเล็ก ตีไล่เสียง ไม้ที่ใช้ทำโปงลางต้องเป็นไม้มะหาดที่ตัดแล้วเก็บไว้อย่าง น้อย 3 ปี จึงจะนำมาใช้ทำโปงลางเสียงจึงจะไพเราะดี

เครื่องดนตรีโปงลาง และคำว่า "โปงลาง" ยังเป็นที่สับสนกันอยู่ จึงจะขอทำ ความเข้าใจกับท่านผู้อ่าน โดยใช้เอกสารชุด "โปงลางต้นกำเนิดทำนองดนตรีและสัญญาณ

การค้าต่างแดนของชาวอีสาน” ของนายจรรยาทร เรื่องสุวรรณ¹⁶ เป็นเอกสารอ้างอิงดังนี้
คำว่า “โปง” ของอีสาน หมายถึง “โปง” ของภาคกลาง คือ สิ่งที่มีลักษณะกลวง
ข้างใน ทุกวัดในอีสานแต่เดิมจะมี “โปง” แม้ปัจจุบันจะใช้ระฆังใหญ่หรือกลองแทนแล้ว
ก็ยังมีโปงวางเป็นสัญลักษณ์อยู่ เช่น ที่วัดมหาชัย¹⁷ อ.เมือง จ.มหาสารคาม (ผู้เขียนพบวาง
อยู่บริเวณปากทางเข้าอาคารชั่วคราวของศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใน
บริเวณวัดมหาชัย) “โปง” ทำด้วยท่อนไม้ขนาดใหญ่ ขุดเจาะให้กลวงแขวนไว้สำหรับใช้ท่อน
ไม้กระทุ้งตีสัญญาณบอกเวลา

นอกจากนี้ ยังมีโปงที่หล่อด้วย ทองสำริด ทองเหลือง เหล็ก หรือโลหะอื่น ๆ
เรียกว่า หมากฮ้อง (กระดิ่ง หรือ หมากกะโหล่ง) ลูกไม้โต ใช้หลายลูกร้อยเป็นพวงใช้ผูกคอ
วัวเทียมเกวียน เรียก หมากฮ้องท่อ ถ้าลูกโตใช้ร้อยผูกคอช้าง เรียก ช่วงช้าง ช่วงช้างที่หล่อ
ผสมแร่เงินมีขนาดเรียวยาว เรียก หมากฮ้องช้าง

ส่วน “โปง लाग” ก็คือ โปงโลหะสำริดคู่หนึ่งที่ใส่อยู่ในราง (ฮาง) ทางเหนือเรียก
ผางฮาง หรือ ผาง लाग ฮางหรือราง เป็นดอกไม้โปงสำริด มีน้ำหนักมาก แขวนไว้บนหลังวัว
ต่าง¹⁸ โปงสำริดที่อยู่ในรางนี้จึงเรียกกันตามลักษณะของโปงว่า โปง लाग (ภาษาอีสานไม่มีตัว
ร.เรือ ใช้ ฮ. หรือ ล. แทน)

โปง लागนี้จะนำไปแขวนไว้บนต่างที่บรรจุน้ำยาหรือเครื่องพิธีกรรม จัดเป็นต่าง
พิเศษที่จะนำไปวางพาดบนวัวสำคัญ วัวสำคัญตัวนี้เป็นจำฝูงเดินนำขบวนวัวต่างที่บรรทุก
สินค้าเป็นกลุ่ม กลุ่มจัดเป็นหน่วยย่อยเรียกว่า พาข้าว แต่ละกลุ่มหรือพาข้าว จะมีเจ้าของวัว
ประมาณ 10 คน แต่ละคนมีวัวต่างบรรทุกสินค้า 5-15 ตัว ประมาณได้ว่า แต่ละกลุ่มจะมีวัว

16 จรรยาทร เรื่องสุวรรณ, โปง लाग ต้นกำเนิดท่านองคนตรีและสัญญาณการค้าต่างแดนของ
ชาวอีสาน (เอกสารประกอบการสัมมนา “เพลงพื้นบ้านอีสาน”) (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนคริน-
ทรวิโรฒ, 2524) หน้า 1-6.

17 วัดมหาชัย เป็นที่ตั้งศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีพระอริยานุวัตรเขมจารี
(ท่านเจ้าพระคุณอริยานุวัตร) เป็นผู้ดำเนินการรวบรวมวรรณกรรมและคัมภีร์โบราณทั่วทั้งภาคอีสานมาก
กว่า 200 เรื่อง (ท่านถอดชำระแล้ว 21 เรื่อง) ตลอดจนเก็บรวบรวมวัตถุโบราณนานาชนิด ที่มีค่ามหาศาล
ต่อวงการศึกษาระดับชาติ ตลอดจนเป็นวิทยากรพิเศษให้แก่สถาบันการศึกษาระดับสูงเกือบทั่ว
ทั้งภาคอีสานและเชียงใหม่ เป็นปราชญ์ทางภาษาและวรรณคดีอีสาน มีเกียรติคุณสูงส่งจนได้รับพระราชทาน
ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (นับเป็นพระสงฆ์องค์แรก
ของไทย).

18 ต่าง หมายถึง ภาชนะสานสำหรับบรรทุกสิ่งของ มีคานพาดไว้บนหลังสัตว์พาหนะ เช่น
วัว หรือ ลา เป็นต้น ให้ห้อยลงมาทั้งสองข้าง ถ้าบรรทุกโคเรียกว่า โคต่าง ถ้าบรรทุกลา เรียก ลาต่าง
(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2493).

บรรรทุกสินค้าประมาณ 100 ตัว ในแต่ละกลุ่มนี้จะมีวัวจำฝูงที่มีคุณลักษณะพิเศษ คือ เป็นวัวตัวผู้มีลักษณะดี มีหนอกสูง เดินโยกอย่างสง่าเป็นจังหวะ วัวตัวนี้จะได้รับการแต่งตัวประดับประดาอย่างสวยงาม บรรรทุกต่างเครื่องยาหรือเครื่องพิธีกรรมที่มีโปงกลางแขวนอยู่เดินนำขบวน เวลาเดินโปงกลางก็จะโยก ลูกโปงก็จะกระทบกันเกิดเสียงไพเราะ รวมความว่าขบวนวัวต่าง 1 พาข้าว หรือ กลุ่มย่อย ซึ่งคล้ายกับห้างหุ่นส่วน จะมีวัวจำฝูง 1 ตัว มีโปงกลาง 1 ชุด การค้าขายทางบก ที่ไปไกล ๆ ทางภาคอีสานต้องใช้วัวบรรรทุกสินค้าไปขายทั่วประเทศ และประเทศเพื่อนบ้านด้วย ไปกันครั้งละนาน ๆ อาจใช้เวลา 3-4 เดือน หรือ แรมปี ไปกันเป็นกองคาราวาน คือ รวมกันหลายกลุ่ม หรือ หลายพาข้าว บางขบวนมีวัวต่าง 1,500-1,800 ตัว มีชายฉกรรจ์คุมวัวเป็น 100 คน กองคาราวานหนึ่งจึงมี โปงกลาง เป็นสิบ ๆ ชุดขึ้นไป ทางที่วัวเดินไปก็มีทั้งที่ราบ ที่กันดาร ขรุขระ เป็นโขดหิน ขึ้นเขา ลงเขา ระยะก้าวที่ห่างต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เสียงโปงกลางกระทบกันเป็นเสียงต่าง ๆ กัน ให้ความไพเราะ ให้อารมณ์ที่แตกต่างกัน ชายฉกรรจ์ที่คุมกองคาราวานวัวไป มักจะนำเครื่องดนตรี เช่น พิณ ซอ แคน หิน ตีตั่วไปด้วย ก็เล่นดนตรีเทียบเสียงโปงกลางที่กระทบกัน แยกต่างไปตามสภาพภูมิประเทศและบรรยากาศ เกิดจินตนาการเป็นลาย (ทำนองเพลง) ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ลายแมลงภู่ ตอมดอก (ชมดอก) ลายกาเดินก้อน ลายลมพัดชายเขา ลายลมพัดพร้าว เป็นต้น เสียงโปงกลางเหล่านั้นก็ยังก้องอยู่ในหูของนักดนตรีอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่ออกค้าขายก็จะได้ยินเสียงไพเราะของโปงกลางกระทบกันอย่างนั้น จึงเกิดความคิดสร้างเครื่องดนตรีขึ้นเลียนเสียงลูกโปงกระทบกัน แรกทีเดียวใช้ไม้ไผ่ แต่ไม้ไผ่เสียงไม่แกร่ง ไม่ไพเราะเท่าต่อมาจึงใช้ไม้แก่น หรือ ไม้เนื้อแข็ง โดยเฉพาะไม้มะหาด มาแทนเสียงลูกโปงขนาดต่าง ๆ แล้วผูกร้อยเป็นผืน ใช้ไม้ตีกระทบให้เกิดเสียง เนื่องจากมีขนาดหนักจึงไม่สร้างอย่างระนาด แต่ใช้ผูกกับคอบไม้ หรือแขวนไว้กับหลักที่แข็งแรง แล้วเกี่ยวอีกปลายหนึ่งด้วยเท้าผู้เล่น และเรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า โปงกลางตามลักษณะเสียงและที่มาดังกล่าว

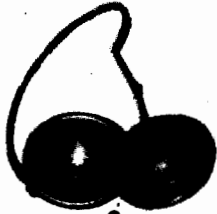

7. จอก, ขอ หรือ ขอลอ ตามปรกติแล้วใช้แขวนคอสัตว์เลี้ยง พวกวัวควาย มีหลายขนาด บางครั้ง กำนันผู้ใหญ่บ้านนำมาใช้ตีสัญญาณ เรียกว่า กะลอ หรือ เกราะ¹⁹ ที่เห็นในภาพใช้แขวนคอสัตว์เลี้ยงเหมือนระฆัง หรือ กระพรวนหลาย ๆ ลูก เป็นสัญญาณบอกว่าวัวควายยังอยู่ในบริเวณที่เลี้ยงไม่ได้หายไปไหน ต่อมาได้นำมาเขาให้ประกอบจังหวะในเพลง

¹⁹ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, เอกสารชุดเดิม, หน้า 1.

สนุกลงาน หรือเพลงเกี่ยวกับบรรยากาศท้องทุ่งท้องนา
สุดแล้วแต่ความประสงค์ของผู้ประพันธ์เพลง

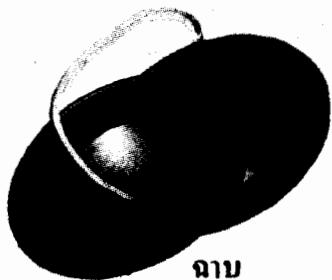
เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ ระนาดทองหรือ
ระนาดเหล็ก ช้อง มโหระทึก และฆ้อง เป็นเครื่องตีตระกูลใหญ่ แบ่งย่อยออกไปอีกหลาย
ชนิด มีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

ฉิ่ง

1. ฉิ่ง ฉิ่งเป็นโลหะหล่อหนา มีเส้นผ่าศูนย์กลาง
กลางประมาณ 6-6.5 ซม. ซุดหนึ่งมี 2 ฝา เจาะรูร้อยเชือก
ใช้ตีกระทบกัน ถ้าตีเบียง ๆ คือ ให้ขอบฝาล่างและขอบ
ฝาดบนกระทบกันหมิ่น ๆ ก็จะมีเสียง ฉิ่ง ถ้าตีกระทบกัน
พอดีจะมีเสียง ฉับ ฉิ่งมีเสียงฉิ่ง - ฉับ

ฉิ่งเป็นเครื่องประกอบจังหวะที่ต้องใช้ในวงดนตรีทุกชนิด ทั้งการผสมวงแบบ
ฉับ และการผสมวงพื้นบ้านทุกท้องถิ่นก็จะมีฉิ่งอยู่ด้วย ในวงแบบฉับ เช่น วงเครื่องสาย
วงมโหรี และวงปี่พาทย์ ฉิ่งจะทำหน้าที่เป็นหลักของการบรรเลงร่วมกับกลอง รัวฆ้อง
ให้ช้าเร็วสม่ำเสมอ ถ้าฉิ่งตีไม่ถูกจังหวะ วงดนตรีก็จะล่ม คนส่วนมากจึงพากันเข้าใจผิด
คิดว่า ใคร ๆ ก็ตีฉิ่งได้ เพราะตีอยู่ 2 ลักษณะเท่านั้น คือ ไม่ฉิ่ง ก็ ฉับ จังหวะฉิ่งอาจไม่ตี
ฉิ่ง-ฉับ เสมอไป ถ้าท่านลองฟังเพลงมาก ๆ ท่านอาจจะได้ยินว่าบางเพลง บางตอน มีแต่
เสียง ฉิ่ง-ฉิ่ง-ฉิ่ง ไม่มีฉับ หรือบางเพลงตี ฉิ่ง-ฉิ่ง-ฉับ ก็มี จึงเป็นเรื่องน่าสนใจน่าศึกษา
อย่างยิ่ง ขอฝากให้ท่านลองเลือกฟังเพลงออกสำเนียงจีน เพลงออกภาษาต่าง ๆ ตลอดจนเพลง
ประเภททยอย เพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ ท่านจะได้ยินเสียงการตีฉิ่งไม่เหมือนกันทุกเพลง

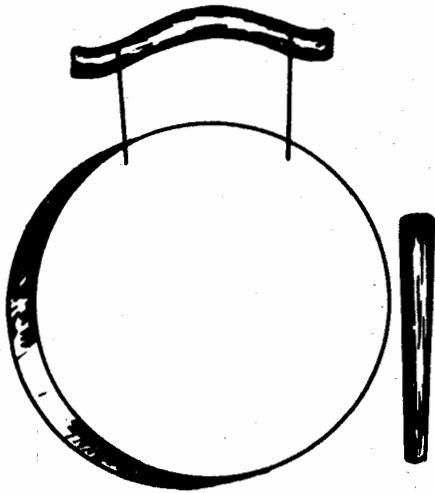
ฉาบ

2. ฉาบ เป็นโลหะหล่อเช่นเดียวกัน รูปร่าง
คล้ายฉิ่ง แต่หล่อบางกว่าแผ่ออกไปคล้ายจาน มีขนาดใหญ่
และกว้างกว่าแบ่งเป็น 2 ขนาด คือ ขนาดเล็ก และขนาด
ใหญ่ เรียกฉาบเล็ก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12-14 ซม.
ฉาบใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 24-26 ซม. เมื่อตี
แล้วจะได้ 2 เสียงคือ แจ่ง-ฉาบ ใช้ฉาบตีขัดจังหวะกับ
ฉิ่งให้การบรรเลงสนุกครึกครื้นขึ้น ในการผสมวงบาง
ประเภทไม่ใช้เพราะเสียงอึกทึบเกินไป (ในเรื่องของฉาบนี้
คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ได้กรุณาอธิบายเพิ่มเติมให้ว่า

“ฉาบใหญ่ มีขอบกว้างประมาณ 15 นิ้ว ปุ่มกลางเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 ½ นิ้ว มีขอบบาง

กว่าฉาบเล็ก เวลาตี ๆ ให้เสียงดัง แฉ่ง ๆ")

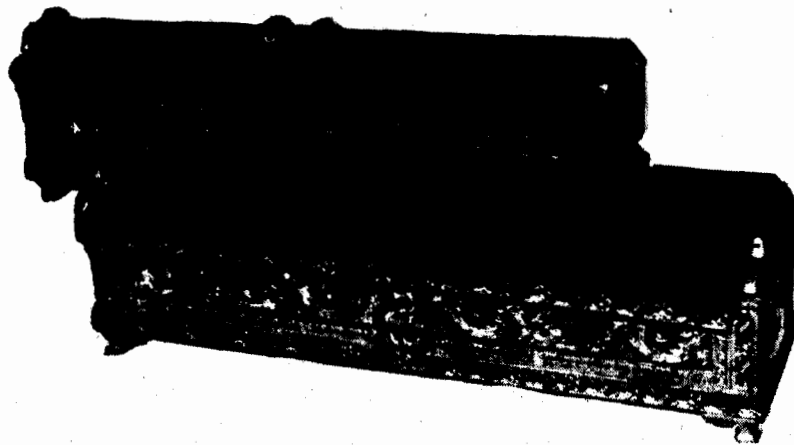
ฉาบภาษาไทยใหญ่ (โต) เรียก แฉ่ง²⁰

เครื่องดนตรีอีกชนิดหนึ่งที่มีรูปร่างคล้ายฉาบเล็กแต่ใช้
แขวนแล้วตี คือ แต้ อาจารย์คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง
ได้กรุณาแนะนำไว้ว่า

“แต้ ทำด้วยทองเหลือง รูปกลม ไม่มีปุ่มกลาง
และคัมเล็กน้อย ตัวแต้หนาเท่าฉาบเล็ก หน้ากว้าง
ประมาณ 4 นิ้ว มีขอบหนาประมาณ 1 นิ้ว ไม้ตีทำด้วยไม้
ไผ่บาง ๆ ใช้ตีประกอบเพลงจีน”

3. ระนาดทอง หรือ ระนาดเหล็ก คือระนาดที่ทำด้วยโลหะ ถ้าลูกระนาดทำด้วย
ทองเหลืองก็เรียก ระนาดทอง ถ้าลูกระนาดทำด้วยเหล็กก็เรียกระนาดเหล็ก ปัจจุบันทองเหลือง
ราคาแพง จึงใช้เหล็กทำเป็นส่วนมาก จึงเรียกกันติดปากว่า ระนาดเหล็ก ลูกระนาดเป็นโลหะ
ชิ้น ๆ ยาว ๆ ขนาดกว้างประมาณ 4-5 ซม. ยาวประมาณ 19-24 ซม. หนาประมาณ 1 ซม.
เป็นโลหะหนักจึงรื้อยไม่ได้ แต่ใช้วางเรียงบนรางไม้ รางไม้มีล้อเลื่อนติดไว้ให้ สะดวกในการ
เคลื่อนย้าย แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ

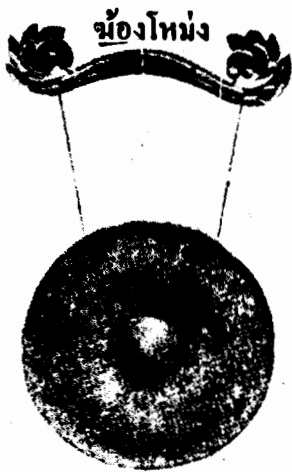
3.1 ระนาดเอกเหล็ก มีเสียงสูงกว่าระนาดทุ้มเหล็ก มีลูกระนาด 20-21 ลูก
ลูกระนาดมีขนาดกว้างยาว ไม่เท่ากันทุกลูก เพราะเสียงแตกต่างกัน

²⁰ คณิต วนากมล, เครื่องดนตรีและการขับร้องเพลงของกบไต (เอกสารประกอบการประชุม
ทางวิชาการเพลงพื้นบ้านล้านนาไทย) (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2524), หน้า 2.

3.2 ระนาดทุ้มเหล็ก มีเสียงต่ำกว่าระนาดเอกเหล็ก มีลูกระนาด 16-17 ลูก

ระนาดทอง หรือ ระนาดเอกเหล็ก ใช้ไม้ตี 2 อัน คล้ายไม้ตีระนาดเอก แต่มีแผ่นหนังคิบบุ่มรอบผ้า อีกทีหนึ่ง เวลาตีแผ่นหนังคิบบุ่มจะกระทบลูกระนาด ให้เสียงกังวานใส ไม้ตีระนาดทุ้มเหล็ก ใช้แผ่นหนังหนากว่าทุ้ม ระนาดทอง หรือ ระนาดเหล็ก ใช้ผสมในวงปี่พาทย์ และวงมโหรี อาจใช้ในวงเครื่องสายผสมบ้าง เช่น วงเครื่องสายผสมระนาดทอง เป็นต้น

4. ซ้อง ซ้องมีรูปร่างคล้ายฉาบ แต่โลหะหล่อหนากว่า มีปุ่มกลมตรงกลาง มีฐานแผ่ออกโดยรอบ แล้วหักงุ้มเป็นขอบ มีไม้ตีตรงปุ่มกลางให้เกิดเสียง ใต้ปุ่ม (ปุ่มด้านใน) มีซี่ฝิ่งผสมตะกั่วถ่วงที่ปุ่ม เพื่อให้เกิดเสียงกังวานต่าง ๆ กันในเวลาตี ซ้องเป็นเครื่องตีโลหะตระกูลใหญ่ แบ่งย่อยเป็นซ้องชนิดต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ซ้องโหม่ง เป็นซ้องลูกเดียวมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 30-45 ซม. ใช้แขวนตีด้วยไม้ตีซ้อง มีเสียงดังโหม่ง ๆ แต่เดิมใช้เป็นเครื่องบอกเวลาในเวลากลางวัน และใช้เป็นสัญญาณการเรียกผู้คนในการแสดงโขนละคร เป็นต้น

4.2 ซ้องเหม่ง มีลักษณะคล้ายซ้องโหม่ง แต่ขนาดเล็กกว่าเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 19 ซม. โลหะหล่อหนากว่า ใช้ไม้แก่นท่อนกลมเล็ก ๆ ตี เวลาตีเสียงดังเหม่ง ๆ จึงเรียก ซ้องเหม่ง ใช้ตีในวงบัวลอย

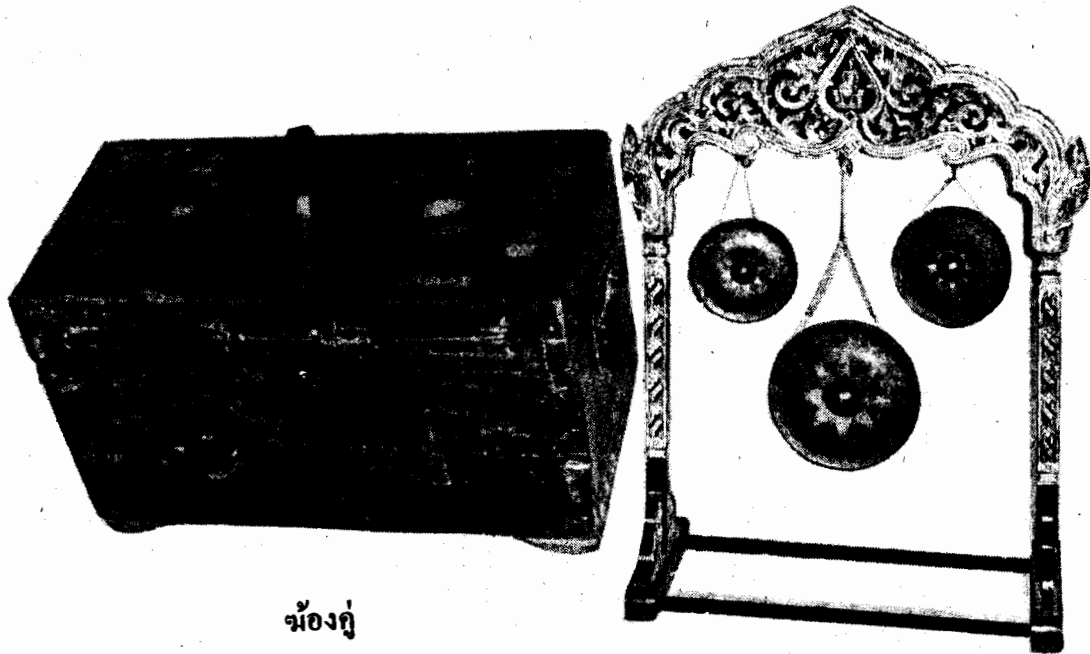
4.3 ซ้องหมุย (ซ้องหุย หรือ ซ้องชัย) เป็นซ้องขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 80 ซม. เมื่อใช้ไม้ตีจะมีเสียงหมุยหรือหุย ก้องกังวานไปไกล ใช้เป็นซ้องตีในงานพิธีมงคลต่าง ๆ และอาจจะเคยใช้ตีเป็นสัญญาณในกองทัพ หรือในกรณีสงคราม²¹ จึงได้ชื่อว่า ซ้องชัย ด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าใช้ในวงกลองแฉวง (วงดิ่งนาง) เป็นวงพื้นเมืองภาคเหนือ ใช้ประกอบการฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ประกอบการแห่ครัวทานหรืองานบุญต่าง ๆ

4.4 ซ้องคู่ เป็นซ้องหล่อนานขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12 ซม. 2 ลูก ลูกหนึ่งเสียงสูง ลูกหนึ่งเสียงต่ำ ร้อยเชือกผูกคว่ำลงกับรางเป็นทึบไม้สีเหลี่ยม มีฝาปิด ใช้ผสมวงในการบรรเลงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบาประกอบการแสดงโนห์ราและละคอนชาตรี

4.5 ซ้องราว (ซ้องระเบง) เป็นซ้อง 3 ใบ ขนาดลดหลั่นกัน ใช้แขวนบนราวตีไล่เสียง สูง-กลาง-ต่ำ จึงเรียกว่า ซ้องราว แต่เดิมใช้ประกอบการเล่นมหรสพโบราณชนิด

²¹ ชนิด อยู่โพธิ์, เล่มเดิม, หน้า 21.

หนึ่งทีเรียกว่า “ระเบง” จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า **ห้องระเบง** ปัจจุบันใช้ในการผสมวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ วงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ และการผสมวงกลองปี่จ๊ะ (กลองกันยาวของไทยใหญ่) ใช้ในขบวนแห่คร่ำทาน และประกอบการฟันทาบ เป็นต้น

ห้องคู่

ห้องราว

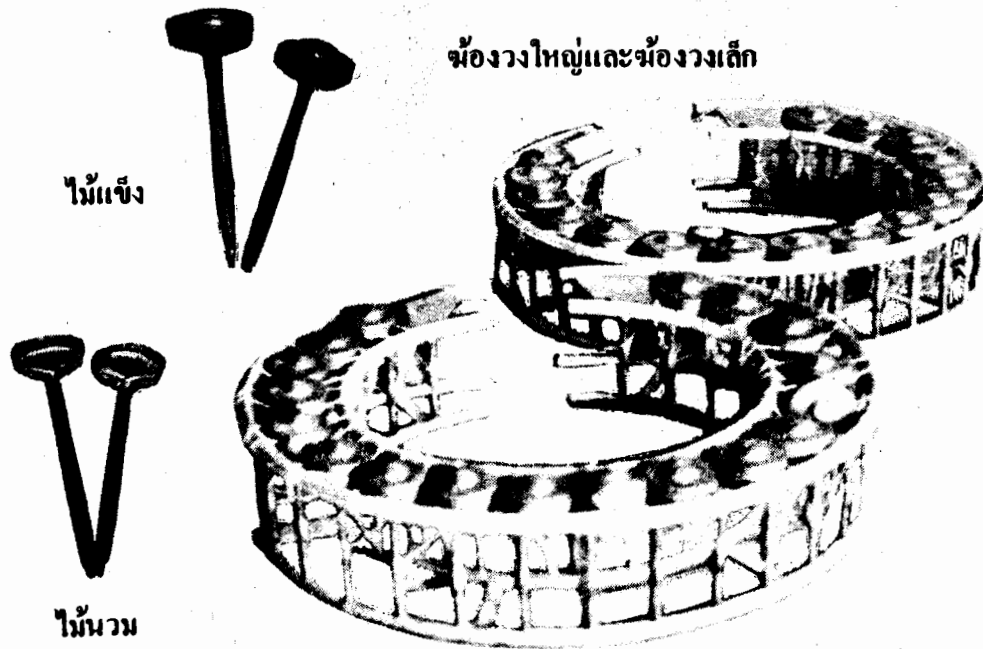
4.8 **ห้องราว** เป็นห้อง 7-8 ลูก 7 เสียง ผูกคว่ำลงกับราวเป็นราวยาว ผูกเป็นคู่เป็นราวละ 14 ลูกก็มี สันนิษฐานว่าเป็นห้องของชาว เพราะปัจจุบันก็ยังมียังมีใช้อยู่ในวงปี่พาทย์ของชาว ไทยอาจเคยรับมาใช้ แล้วมาดัดแปลงกับห้องที่มีอยู่แล้วเป็นห้องวง

ห้องราว

4.7 **ห้องวงใหญ่** เป็นการนำห้องขนาดต่าง ๆ ที่มีขนาดและเสียงเหมาะสม ประกอบกับความคิดที่ได้จากห้องราวมาคิดสร้างห้องวงขึ้น โดยใช้ต้นหวายมาตัดโค้ง 2 ชั้น ทำเป็นโครงแขวนลูกห้อง 16 ลูก ลูกห้องมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 12-17 ซม. เว้นโครงหวายไว้ให้คนตีเข้าไปนั่งตรงกลาง หมุนตีได้เกือบรอบตัว ใช้ไม้ตี 2 อัน

“ฆ้องวงใหญ่เป็นผู้นำหรือเป็นหลักในการบรรเลงเป็นหลักในด้านทำนองเพลง เพลงทุกเพลงจะมีทำนองหลักหรือทำนองแม่บท เรียกว่า ลูกฆ้อง (basic-melody) ในการแต่ง เพลงคีตกวีจะแต่งลูกฆ้อง (เนื้อเพลง) ก่อน แล้วต่อลูกฆ้องให้แก่ลูกศิษย์ ลูกศิษย์ก็จะแปลลูก ฆ้องนี้ออกเป็นทำนองหรือทางต่าง ๆ ให้เข้ากับเครื่องดนตรีที่ตนบรรเลง ในวงปี่พาทย์ฆ้อง วงใหญ่จะทำหน้าที่บรรเลงลูกฆ้อง หรือ ทำนองแม่บท เป็นหลักให้ระนาด ปี่ ฆ้องวงเล็ก ฯลฯ แปลทำนองหลักนี้ออกเป็นทำนองเต็มให้เข้ากับเครื่องของตน โดยอาศัยปฏิภาณไหว พริบอย่างยอดเยี่ยม”²²

4.8 ฆ้องวงเล็ก คล้ายฆ้องวงใหญ่ ต่างกันตรงลูกฆ้องมีขนาดเล็กกว่า คือ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 9.5-13 ซม. และมี 18 ลูก จะให้เสียงสูงกว่าฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็กมีหน้าที่แปลทำนองแม่บทที่ฆ้องวงใหญ่เล่นให้เป็นทำนองเต็มหรือทางของฆ้องวงเล็ก ทำให้เสียงไพเราะขึ้น

ไม้ที่ใช้ตีฆ้องวงใหญ่และฆ้องวงเล็ก มีทั้งไม้แข็งและไม้ نرم เช่นเดียวกับไม้ตีระนาด แต่ขนาดไม่เหมือนกัน ถ้าเป็นไม้แข็งใช้แผ่นหนังดิบทั้งชิ้น ถ้าเป็นไม้ نرمใช้ผ้าพันแล้วใช้ด้ายถักสลั

4.9 ฆ้องมอญ มีลักษณะคล้ายฆ้องวงของไทยแต่ของมอญขวงฆ้องโค้งตั้งขึ้น 2 ข้าง

²² อุทิศ นาคสวัสดิ, ทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทยภาค 1 ว่าด้วยหลักและทฤษฎีดนตรีไทย, (กรุงเทพฯ: เทพนิมิตการพิมพ์, 2522) หน้า 16-17.

ซ้ายขวา มี 2 ขนาด เช่นเดียวกันคือ ข้องมอญวงใหญ่ และข้องมอญวงเล็ก แต่ทั้ง 2 ขนาด มีจำนวนลูกข้องวงละ 15 ลูก เท่ากัน ใช้ไม้ตี 2 อัน เป็นไม้เนื้อแข็งพื้นผ้า ข้องมอญใช้ผสมวงในวงปี่พาทย์มอญโดยเฉพาะ

4.10 วงฆ้องขยับ มีลักษณะคล้ายฆ้องกราว แต่มีฆ้อง 7 ลูก 7 เสียง แขนงให้ลดหลั่นกันในราวท่อน ศจ.ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เรียกฆ้องชนิดนี้ว่า โหม่งกราว ฆ้องชนิดนี้มีกำเนิดสืบเนื่องมาจากการผสมวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ที่ใช้ประกอบการแสดงละครดึกดำบรรพ์ (ดึกดำบรรพ์เป็นชื่อโรงละครของเจ้าพระยาเทเวศร์ วงศ์วิวัฒน์ (มรว. หลาน กุญชร)) ต้องการใช้เสียงฆ้องหลาย ๆ ใบ เพื่อให้มีหลาย ๆ เสียง ใช้ไม้ฉนวนตีฆ้องชนิดนี้

“ชาวไทยใหญ่ หรือ ชาวไต ทางภาคเหนือ มีฆ้องชุดเรียงกันไปตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ ตั้งแต่ 5 ลูก ขึ้นไปจนถึง 12 ลูก แต่ที่พบทั่วไปมักเป็น 7 ลูก โส้ขนาดตั้งแต่ฆ้องหุ่ยไปจนถึงฆ้องเหม่ง เรียกว่า ฆ้องเชิง ประกอบ การละเล่นมอญเชิง (มอญ หมายถึงฆ้อง, เชิง หมายถึง ชุด) มอญเชิง คือ ฆ้องชุด ใช้ในขบวนแห่เครื่องไทยทานรอบบริเวณวัดในงานบวชหรืองานออกพรรษา เป็นต้น ”²³

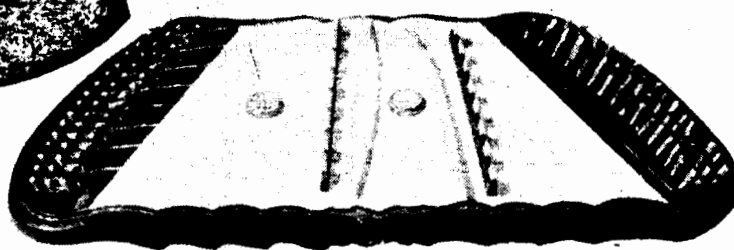
5. มโหระทึก เป็นกลองโลหะใช้ตีหน้าเดียวทำด้วยโลหะผสมประกอบด้วย ทองแดง ตะกั่ว และ ดีบุกผสมกัน มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 65 ซม. สูง 53 ซม. หน้ากลองกว้างกว่าด้านก้นกลอง คอดลงไปเป็นแอว มีหูตี 2 ข้าง ใช้ไม้พื้นผ้าที่มีเชือกถักกันรูด ตี 2 อัน อาจารย์ธนิศ อยู่โพธิ์

23 คณิต วนากมล, เอกสารชุดเดิม, หน้า 2.

สันนิษฐานว่าเป็นกลองโบราณที่ใช้ในแหลมอินโดจีนนี้ แต่ยังไม่ทราบจุดกำเนิดแน่นอน ปัจจุบันกลองชนิดนี้ใช้ประโคมร่วมกับแตรสังข์เฉพาะในงานพระราชพิธีต่าง ๆ และประโคมร่วมกับขบวนกลองชนะประกอบพระราชอิสริยยศในงานเสด็จพระราชดำเนินกระบวน พยุหยาตรา

มโหระทึก

จิม

๖. จิม เชื่อกันว่าเป็นเครื่องดนตรีจีน แล้วไทยรับมาดัดแปลงให้เป็นจิมแบบไทย ตัวจิมทำด้วยไม้ มีหลักทองเหลืองตรึงอยู่ 2 ข้าง ๆ ละ 42 หลัก เท่ากับจำนวนสายจิม หลักข้างซ้ายสำหรับผูกสาย หลักข้างขวาสำหรับขึ้นสาย สายจิมเป็นสายทองเหลือง ตรงกลางตัวจิมมีลิ้นชัก ใส่ค้อนที่ทำด้วยทองเหลืองเช่นเดียวกัน ค้อนนี้จะใช้หมุนหลักเพื่อขึ้นสาย ได้สาย จะมีหย่องพาดสาย มีนมและช่องเสียงให้เสียงผ่านขึ้นมา ใช้ไม้ตี 2 อัน ไม้ตีต้องเหลาให้เล็กเรียวย ส่วนที่ตีเหลาให้แบนใช้อย่างแข็ง ๆ แผ่นกว้าง เท่ากับปลายไม้ส่วนที่ดี ตีด้วยกาวเข้าด้วยกัน นอกจากใช้บรรเลงเดี่ยวแล้ว นิยมนำมาบรรเลงในวงเครื่องสายผสมจิม บางท่านอาจจัดให้อยู่ในพวกเครื่องสาย

7 กัณฑ์²⁴ เป็นเครื่องดนตรีให้จังหวะ ทำด้วยลูกพรวน หรือ ลูกกระพรวนเล็ก ๆ ใช้ในการละเล่นพื้นบ้านอีสานใต้ ที่เรียกว่า "เวือมตรข" (การว่าตฺรขสงกรานต์) นิยมเล่นกันในจังหวัดสุรินทร์ หลังจากที่มีการทำบุญตักบาตร สาดน้ำ รดน้ำอวยพรแล้ว ก็เป็นการรวม

24 สุรินทร์, สมาคมชาว, การละเล่นและการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง (สุจิตร์) ม.ป.ท.,

กลุ่มร้องรำทำเพลง ไปอวยพรตามบ้านที่ขอบพอนับถือกัน การร้องรำนั้นมีเครื่องดนตรี
ประโคม และใช้กันซีร์เขยาให้จังหวะสนุกสนานยิ่งขึ้นด้วย

เครื่องตีที่ขึงด้วยหนัง หมายถึงเครื่องกำกับจังหวะที่ใช้หนังขึง จะขึงหนังหน้าเดียวหรือ
สองหน้าก็ได้ โดยขึงลงไปบนตัวไม้ที่ทำเป็น ท่อน ของเครื่องดนตรีนั้น แล้วใช้ฝ่ามือตีบ้าง
ใช้ไม้ตีบ้าง ไม้ตีอาจใช้ไม้แก่นหรือหวาย หรือแฉ่ หรือค้อน ก็สุดแล้วแต่ชนิดของกลอง ใน
ภาษาดนตรี เรียก เครื่องตีที่ขึงด้วยหนังที่ใช้กำกับจังหวะนี้ว่า "เครื่องหนัง" เครื่องหนังเป็น
หลักของวงดนตรีทุกชนิด เพราะทำหน้าที่คุมจังหวะใหญ่ มีจึงเป็นผู้ช่วยคุมจังหวะย่อย (ขอ
อย่าได้สับสนกับฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงใหญ่เป็นหลักของวงดนตรีในด้านการร้องเพลง) เครื่อง
หนังจะตีกำกับจังหวะให้เพลงมีลีลา ให้ความรู้สึกต่าง ๆ กัน เช่น สง่างาม เคร่งขริม เร่งรีบ
วลว จังหวะที่เกิดจากการตีเครื่องหนังนี้ เรียกว่า "หน้าทับ" (ดูในบทต่อไป) เครื่องหนัง
แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทขึงหนังหน้าเดียว (ดูแผนผังประกอบตั้งแต่ข้อ
1-5) และ ประเภทขึงหนังสองหน้า (ดูแผนผังประกอบตั้งแต่ข้อ 6-25) รายละเอียดของเครื่อง
หนัง มีดังนี้

1. โทน(ทับ) โทนแต่เดิมเรียกทับ เป็นกลองขึงหนังหน้าเดียวมีใช้มาแต่โบราณ
เข้าใจว่าจะมีใช้มาก่อนสมัยอยุธยา เพราะในวงมโหรีโบราณที่มีเครื่องดนตรี 4 ชิ้น ในสมัย
กรุงศรีอยุธยา ก็มีโทนหรือทับกำกับจังหวะอยู่แล้ว แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ

โทนมโหรี

โทนชาติ

1.1 โทนมโหรี ตัวโทนทำด้วยดินเผา เส้นผ่า
ศูนย์กลางด้านขึงหนังประมาณ 22 ซม. ใช้เส้นหวายเล็ก ๆ
โยงแรงเสียง ตีด้วยมือ ใช้ตีสอดสลับกับรำมะนามโหรี
ในวงเครื่องสายและวงมโหรี

1.2 โทนชาติ ตัวโทนทำด้วยไม้ หน้าโทนเล็ก
กว่าโทนมโหรี ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 17 ซม.
ใช้หนังเรียด²⁵ โยงแรงเสียง ตีด้วยมือ ใช้ 2 ลูก ตีคนละลูก
มือหนึ่งตีอีกมือหนึ่งคอยปิดเปิดลำโพง ให้เกิดเสียงตาม
ต้องการ ทำหน้าที่ทับในวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา
ประกอบการแสดงละครโนห์ราชาตรีและหนังตะลุง
หรือใช้ในวงมโหรี เวลาบรรเลงออกภาษาเขมรหรือตะลุง

โทนมโหรี

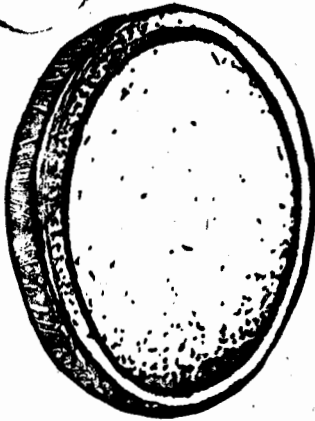
²⁵ หนังเรียด คือ หนังตัดเป็นเส้นยาว ๆ ใช้ร้อยกลอง และตะโพน (คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง)

2. รำมะนา เป็นกลองขึงหนังหน้าเดียว เป็นกลองสั้นคล้ายฆ้อง ขึงหนังตึงด้วยหมุดโดยรอบตัวรำมะนาทำด้วยไม้ ตีด้วยมือ เท่าที่พบรำมะนามี 3 ชนิดคือ

รำมะนามโหรี

รำมะนาลำตัด

2.1 รำมะนามโหรี เป็นรำมะนาที่มีขนาดเล็กที่สุดมีเส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 26 ซม. ตัวรำมะนากว้างประมาณ 7 ซม. ตีด้วยมือให้สอดคล้องกับโทนมโหรีปัจจุบันมักใช้คนตีคนเดียวกัน คือ ตีทั้งโทนและรำมะนา ใช้ทำหน้าที่ขับในวงเครื่องสายและวงมโหรีเครื่องเล็ก ถ้าเป็นวงมโหรีเครื่องคู่ หรือ เครื่องใหญ่ นิยมใช้กลองแขกคู่หนึ่ง

2.2 รำมะนาลำตัด เป็นรำมะนาขนาดใหญ่กว่ารำมะนามโหรี คือ มีเส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองยาวประมาณ 41 ซม. ตัวรำมะนากว้างประมาณ 7 ซม. จึงมีเสียงก้องกังวานกว่า เป็นเครื่องจังหวะสำคัญประกอบการเล่นเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่เรียกว่า “ลำตัด” เลยเรียกชื่อว่า “รำมะนาลำตัด”

2.3 รำมะนาพื้นเมืองอีสาน เป็นรำมะนาขนาดใหญ่ที่สุด มีเส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองยาวประมาณ 50 ซม. ตัวรำมะนามีขนาดกว้างมากประมาณ 35 ซม. คล้ายกลองรูปร่างอ้วนเตี้ย แต่ด้านหลังเปิดโล่งใช้แผ่นหนังหุ้มทั้งลูก มีน้ำหนักเบา ยกขึ้น ใช้ฝ่ามือตีเสียงต่ำก้องกังวาน ใช้แทนเสียงเบส ใช้ประกอบการละเล่นของชาวอีสานเหนือ เช่น การรำกลองยาวของชาวมหาสารคาม ใช้กลองยาว 4 ลูก รำมะนา 1 ลูก ฆ้อง 2 ลูก และฉาบเป็นต้น

กลองยาว

3. กลองยาว เป็นกลองขึงหนังหน้าเดียวรูปร่างคล้ายโพนขนาดใหญ่ หน้ากลองกว้างประมาณ 21 ซม. มีหูกลองสำหรับร้อยเชือกผูกหัวท้าย มีสายสำหรับสะพายป่า ตีด้วยมือ ถ้าเล่นโสดโผนใช้กำปั้นตี คอกทอง ศิระชะโหม่ง เข่ากระทั่งก็ได้ เป็นกลองที่เล่นได้สนุกสนานมาก และเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเพณี โดยเฉพาะภาคกลางมากที่สุด เช่น ตระขุสงกรานต์ งานอุปสมบท มักจะมีขบวนแห่ต่าง ๆ ก็จะมีขบวนกลอง

ยาวหรือเถิดเทิง นำขบวนให้สนุกสนานครึกครื้น

(คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ได้กรุณาเล่าประวัติของกลองยาวเพิ่มเติมไว้ว่า “มีชาวพม่า ชื่อ หม่องสุไควง นำเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีนักแต่งเพลง แต่งไว้ดังนี้

“ทุงเล ทุงเล ที่นี้จะเห่พม่าใหม่ ตกมาเมืองไทยเป็นผู้ใหญ่ตีกลองยาว ตีวง ตีไว ตีให้จังหวะ ที่นี้จะกะเป็นเพลงกราว เลื่องชื่อลือฉาวตีกลองยาวสลัดได สลัดได คือ เพี้ยนไปจากชื่อ สุไควง)”

4. กลองยาวคอคกลาง กลองชนิดนี้ผู้เขียนหมายถึง กลองพื้นเมืองของภาคเหนือ ที่มีรูปร่างคล้าย ๆ กันหลายขนาด จึงจัดให้มารวมอยู่ในประเภทเดียวกัน ลักษณะที่คล้ายกันก็คือ เป็นกลองซิ่งหน้าเดียว เป็นกลองยาวคอคกลางคล้ายสะเอว ปลายบานเป็นลำโพง บริเวณคอคกลางถึงปลายลำโพงอาจจะคอคคามากน้อยแตกต่างกัน กลองประเภทนี้แบ่งออกเป็น กลองหลวง กลองแหว และ กลองปู่เจ้า²⁶

4.1 กลองหลวง “หลวง” หมายถึงใหญ่ หมายถึงกลองลูกใหญ่ที่สุดในประเภท กลองยาวคอคกลางนี้มีขนาดยาวประมาณ 3.00-3.50 เมตร หน้ากลองกว้างประมาณ 60 ซม. ต้องวางลงบนล้อเลื่อน ใช้คนหลาย ๆ คนลาก เวลาตีต้องขึ้นนั่งคร่อมตี ใช้ตีด้วยมือขวาซึ่งมีผ้าพันมือ ทำเป็นรูปกรวยแหลม แล้วใช้ปลายกรวยแหลมไปกระทบหน้ากลอง ใช้ตีเป็นสัญญาณวันพระ หรือใช้ตีเดี่ยว หรือตีประสมกับวงกลองแหว ประกอบการพ้อนพื้นเมือง หรือการพ้อนแห่ครัวทาน ก็ได้ หรืออาจใช้ตีประกอด้วยกันก็ได้

กลองแหว

4.2 กลองแหว มีหลายชื่อ เช่น กลองตึง นอ หรือกลองตึงโนง กลองแหวมีรูปร่างคล้ายกลองหลวงแต่เล็กกว่า คือ ยาวประมาณ 175 ซม. หน้ากลองกว้างเพียง 30 ซม. เป็นกลองหน้าเดียว ใช้หาบ หรือใช้ตั้งกับที่ตี บางท้องถิ่นอาจมีขนาดสั้นกว่านี้ เช่น ที่แพร่ ใช้สะพายเข้าสะเอวตี ได้ ใช้กลองแหวผสมวงดนตรีพื้นเมืองกับ ตะโล้ดโป๊ด แน ช้องหุ่ย โหม่ง ฉาบใหญ่ เป็น วงกลองแหว หรือ วงคิ่งนาง ประกอบการพ้อนแห่ครัวทาน หรืองานบุญต่าง ๆ

²⁶ ยงยุทธ ธีรศิลป์, เอกสารชุดเดิม, หน้า 4

กลองปูเจ้า

กลองหางหรือกลองกันโล่ง

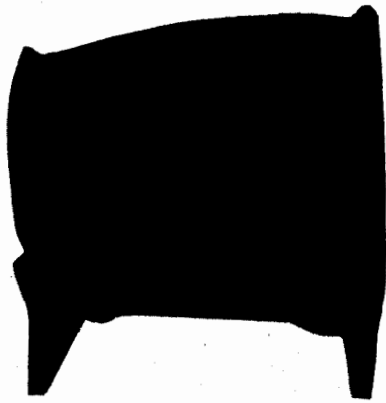
4.3 กลองปูเจ้า หรือกลองกันยาว เป็นกลองของชาวไทยใหญ่ (ไต) มีขนาดเล็กกว่ากลองแหว ยาวประมาณ 140 ซม. กว้างประมาณ 26 ซม. ใช้สะพายตี ด้วยฝ่ามือ กำปั้น นำมาผสมวงในวงกลองปูเจ้าของชาวไทยใหญ่ทางภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วยกลองปูเจ้า ฉิ่งชุด 3 ใบ และฉาบใช้แห่ครัวทาน ประกอบการฟ้อนดาบ เป็นต้น

5. กลองหาง (กลองกันโล่ง) กลองยาวก็เรียกกัน เป็นกลองพื้นเมืองอีสาน มีลักษณะและขนาดใกล้เคียงกับกลองยาวของภาคกลาง ต่างกันตรงที่กลองยาวกันปิดทึบ แต่กลองหางไม่ปิดกัน เป็นช่องโล่ง จึงเรียกตามรูปร่างว่า กลองกันโล่ง ทำให้ตีเสียงดังกังวานกว่า ใช้มือตี กลองชนิดนี้ใช้ผสมวงในวงดนตรีของชาวอีสานเหนือ กับ พิณ แคน โปงลาง หรือ ในการรำกลองยาว เป็นต้น

6. ตะโพน เป็นกลอง 2 หน้า แต่เดิมใช้ไม้สักทำหุ่น ปัจจุบันไม้สักหายาก จึงมักใช้ไม้ขนุน หน้าตะโพนทั้ง 2 หน้าไม่เท่ากัน ต่างกันเล็กน้อย ขึ้นหนัง 2 หน้า ดึงด้วยสายหนังโยงเร่งเสียง ตะโพนแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

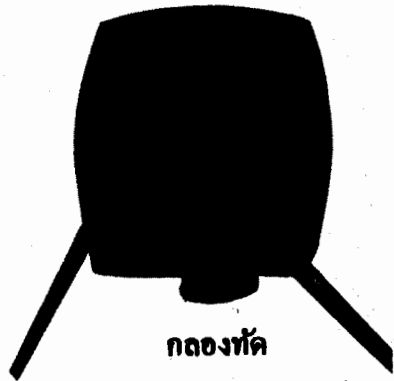

6.1 ตะโพน (ไทย) มีขนาดเล็กตรงกลาง ป่อง หน้าตะโพนด้านกว้าง เส้นผ่าศูนย์กลาง 25 ซม. อีกด้านหนึ่งเล็กกว่า เส้นผ่าศูนย์กลาง 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ใช้มือตีทั้ง 2 หน้า เสียงสูงต่ำไม่เท่ากัน ใช้เป็นเครื่องกำกับจังหวะร่วมกับกลองทัดในวงปี่พาทย์ไม้แข็ง

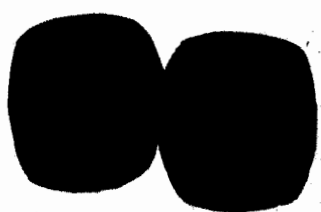
6.2 ตะโพน (มอญ) มีขนาดใหญ่กว่าตะโพนไทย หุ่นตรงกลางไม่ป่อง ตัวกลองยาวประมาณ 70 ซม. หน้าตะโพนด้านกว้างประมาณ 42 ซม. ด้านเล็กประมาณ 35 ซม. ตัวกลองใหญ่กว่าตะโพนไทย เสียงจึงทุ้มลึกต่ำกว่า ใช้ผสมวงในวงปี่พาทย์มอญร่วมกับเปิงมางคอก หรือในวงปี่พาทย์ไม้แข็งเมื่อบรรเลงเพลงมอญ และใช้ประกอบการบรรเลงเพลงพ็อน ม่านมุยเชียงตา และพ็อนเวี้ยวของภาคเหนือ ทางเหนือเรียกตะโพนมอญว่า เห่งทึง

6.3 กลองตะโพน คือ ตะโพนไทย 2 ลูก นำมาใส่ขาตั้งให้ตั้งคู่กัน ใช้ตีด้านบนด้านเดียวอย่างกลองทัด และไม่ใช้มือตี แต่ใช้ไม้ฉนวนที่ีขนาดเป็นไม้ตีกลองตะโพน ใช้ในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ หรือวงปี่พาทย์ไม้ฉนวนที่บรรเลงในอาคาร กลองตะโพนใช้แทนกลองทัด เพราะกลองทัดเสียงดังเกินไป ไม่เหมาะกับปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ และปี่พาทย์ไม้ฉนวน

กลองทัด

7. กลองทัด เป็นกลอง 2 หน้า ตัวกลองทำด้วยไม้แก่นเนื้อแข็ง กลึงคว้านข้างในให้เป็นโพรงตรงกลางป่องเล็กน้อย ขึ้นหน้ากลองด้วยหนังวัวหรือหนังควาย ตีด้วยหมุด กลองทัดเป็นกลองใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 46 ซม. สูง 51 ซม. ตั้งทแยงเข้าหาตัวผู้ตี ตีด้วยไม้ 2 ท่อน ปัจจุบันนิยมใช้ 2 ลูก เป็นกลองเสียงสูง (กลองตัวผู้) และกลองเสียงต่ำ (กลองตัวเมีย) อย่างละลูก ใช้ทำหน้าที่ทับในวงปี่พาทย์ไม้แข็งคู่กับตะโพน

กลองชาตรี

8. กลองชาตรี (กลองตึก) เป็นกลอง 2 หน้า มีรูปร่างเหมือนกลองทัดทุกอย่าง แต่ขนาดย่อส่วนเปรียบเหมือนแม่กับลูก กลองชาตรีเป็นลูก มีเส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ 20 ซม. และสูง 24 ซม. ใช้เป็นคู่เช่นเดียวกัน ใช้ทำหน้าที่ทับในวงปี่พาทย์เครื่องห้า (เบา) หรือปี่พาทย์ชาตรีประกอบการแสดงละครโนห์ราชาตรี

วงแหวนของหินที่ประดับประดาอย่างวิจิตร
 งามด้วยลวดลายที่ประณีตและงดงาม
 ปรากฏอยู่ตามผนังและเพดานของ
 ห้องโถงและห้องประชุมต่าง ๆ

ประติมากรรมปูนปั้น
 ที่ปรากฏอยู่ตามผนังและเพดาน
 ของห้องโถงและห้องประชุมต่าง ๆ
 แสดงให้เห็นถึงฝีมือที่ประณีต
 และงดงามของช่างฝีมือ
 ในสมัยโบราณ

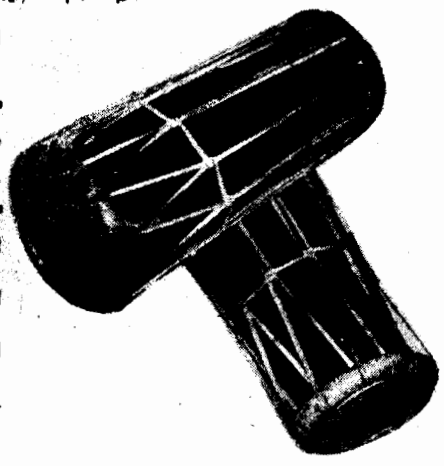

รูปที่ 1

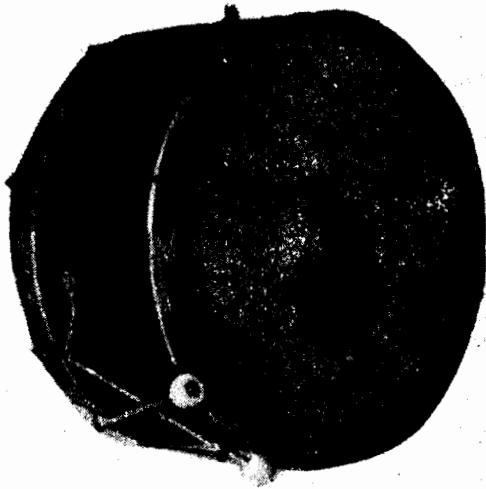
ประติมากรรมปูนปั้น
 ที่ปรากฏอยู่ตามผนังและเพดาน
 ของห้องโถงและห้องประชุมต่าง ๆ
 แสดงให้เห็นถึงฝีมือที่ประณีต
 และงดงามของช่างฝีมือ
 ในสมัยโบราณ

ประติมากรรมปูนปั้น
 ที่ปรากฏอยู่ตามผนังและเพดาน
 ของห้องโถงและห้องประชุมต่าง ๆ
 แสดงให้เห็นถึงฝีมือที่ประณีต
 และงดงามของช่างฝีมือ
 ในสมัยโบราณ

ประติมากรรมปูนปั้น
 ที่ปรากฏอยู่ตามผนังและเพดาน
 ของห้องโถงและห้องประชุมต่าง ๆ
 แสดงให้เห็นถึงฝีมือที่ประณีต
 และงดงามของช่างฝีมือ
 ในสมัยโบราณ

รูปที่ 2

เสียงเบาและทำหน้าที่พ่นได้น้อยจึงเลิกใช้เมื่อวงขับไม้
นี้วิวัฒนาการมาเป็นวงมโหรีโบราณ ปัจจุบันใช้ในการ
ขับไม้ ในงานพระราชพิธี เช่น สมโภชช้างสำคัญ
ทำนั้น

16. กลองฝรั่ง เป็นกลองสองหน้าขนาดใหญ่
ใหญ่ ที่ใช้ในวงดนตรีตะวันตก จึงเรียกกันว่า กลอง
มะริกัน ชื่อที่จริง ๆ คือ กลองเบส (Bassdrum) รายละเอียดให้ศึกษาจากเรื่องเครื่องดนตรีตะวันตกในเล่ม
ที่สอง นำมาใช้บรรเลงร่วมกับวงปี่พาทย์ในการ
แสดงละครที่ต้องใช้เพลงออกภาษาฝรั่ง เช่น เรื่อง
พระอภัยมณีตอนที่กล่าวถึงอุศเรน เป็นต้น

17. กลองสะบัดชัย (สมัตถชัย) เป็นกลองสองหน้า ตรีงด้วยหมุด เป็นกลองชุด
ของภาคเหนือ ชุดหนึ่งมี 3 ลูก ลูกใหญ่ที่สุดมีทิวระวีงร้อยไม้ให้คนหาม ตีด้วยไม้ท่อนหรือ
ไม้ค้อน ลูกเล็ก 2 ลูก ขนาดเท่ากัน ผูกติดขนาบลูกใหญ่ซ้ายขวา ลูกเล็กตีด้วยไม้ฉีกปลาย
คล้ายแส้ เรียก ไม้แสะ บรรเลงกับฆ้องโหม่ง ดัง แชะมง ทางเหนือใช้บรรเลงประกอบการ
รำลองเชิงการต่อสู้ และตีเพื่อความเป็นสิริมงคลในงานมงคลต่าง ๆ ใช้หน้าขบวนแห่
ต่าง ๆ กลองชุดนี้ใช้ผู้ตีคนเดียว มือซ้ายถือไม้แสะ มือขวาถือไม้ค้อน ตีสลับกันไป

ส่วนกลองสะบัดชัยลูกเดียวที่ตีด้วยท่าตีพริกแพลง ตีลวดลายต่าง ๆ อาจารย์ยงยุทธ
ธีรศิลป์ ให้ข้อคิดไว้ในเอกสารชุดเดิมว่า เป็นกลองสะบัดชัยที่เพิ่งเกิดขึ้นประมาณ 40 ปีมา
นี้เอง

18. กลองตุ้ม คล้ายกลองทัด เป็นกลองพื้นเมืองของภาคอีสาน ใช้ตีนำในขบวนแห่
ใช้หาม 2 คน คนหลังเป็นคนตี ตีด้วยไม้มีฝ้าหุ้มปลายไม้ตีหรือไม้ค้อน ใช้ตีบรรเลงร่วมกับ
กลองหาง และฉาบตีขัดจังหวะ

19. กลองกันตรึม เป็นกลองพื้นเมืองของชาวอีสานใต้ โดยเฉพาะชาวสุรินทร์
เป็นกลองหน้าเดียวคล้ายโทนชาติรีแต่ยาวกว่า ใช้ในการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองของชาวสุรินทร์
ที่เรียกกันว่า กันตรึม เลยเรียกชื่อว่า กลองกันตรึม นอกจากนี้ยังใช้นำกระบวณแห่งงานมงคล
ร่วมกับ ปี่อ้อ ซออู้ และซอด้วง

20. กลองเง็ง เป็นกลองพื้นเมืองของภาคอีสาน เรียกกันหลายชื่อ เช่น กลองกึ่ง
หรือ กลองจิ้ง เป็นกลองที่ใช้ไม้ท่อนเจาะเป็นโพรงให้เหลือเนื้อไม้หนาราว 5 ซม. หน้ากลอง
ไม่เท่ากันมีสายโยงเร่งเสียงและมีรูเล็ก ๆ ข้าง ๆ ไว้สำหรับกรอกน้ำ เพื่อใช้ปรับเสียงให้แหลม
ดังจิ้ง ๆ ใช้ไม้หวาย 2 อันตี ใช้ตีแข่งขันกันทางภาคอีสาน และใช้ประกอบจังหวะในการฟ้อน
ภูไทของชาวสกลนคร ร่วมกับ แคน พิณ ฆ้อง ฉิ่ง และกรับ

21. โห้สวรรค์ เป็นเครื่องกำกับจังหวะที่ใช้แทนกลองเบส และใช้วิธีตีให้เกิดเสียงแทนที่จะเป็นการตี เหมือนชนิดอื่น ผู้เขียนจัดไว้ในประเภทนี้ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องกำกับจังหวะและให้เสียงเหมือนกลอง นับเป็นความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างเครื่องดนตรีจากวัสดุพื้นบ้านที่น่าชมเชยยิ่ง คือ การนำไหมด่างต่าง ๆ มาขึงสาย โดยใช้สายยางแผ่นบาง ๆ รัตรอบปากโห้ เพื่อเป็นหลัก แล้วใช้ยางแผ่นขนาดกว้างประมาณ 0.5 ซม. หรือเล็กกว่า ขึงโยงให้ตึงเป็นเส้นผ่าศูนย์กลางของปากโห้ เวลาเล่นใช้ตี ตัวโห้เปรียบเหมือนตัวกลอง โห้นี้ใช้แทนเสียงเบสได้อย่างดี และเรียกกันว่าโห้สวรรค์ นับเป็นกลองที่มีอายุน้อยที่สุด อาจใช้โห้สวรรค์หลาย ๆ โยขนาดต่าง ๆ กัน

ตั้งบนโครงเหล็กวางรอบตัวคนเล่น คนเล่นเข้าไปยืนตรงกลาง ตีเป็นจังหวะ จะได้เสียงแทนกลองชุดได้

22. กลองจีน มีหลายชนิด ส่วนมากเป็นกลองสองหน้า มักนำมาใช้บรรเลงประกอบเพลงออกภาษาจีน มักใช้ไม้ตีด้านบนด้านเดียว บางชนิดหน้ากลองไม่เท่ากัน มีรูปร่างคล้ายโองปากกว้างโอบเล็ก ๆ “บางชนิดมีรูปร่างคล้ายโองโอบเล็ก ๆ คือ ตรงกลางกลองป่องสูงประมาณ 12 นิ้ว หน้ากลองกว้างประมาณ 6 นิ้ว เสียงดังตึก ๆ ๆ จึงเรียก กลองตึก ใช้ประกอบเพลงจีนเช่นกัน” (คุณหญิงจีน ศิลปินบรรเลงเพิ่มเติม)

23. กลองคัง เป็นกลองสองหน้า รูปร่างคล้ายกลองทัด แต่เล็กกว่า ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ร่วมกับกลองทัด หรือแทนกลองทัด ปัจจุบันไม่มีวงใดใช้ มักใช้กลองแขกคู่หนึ่งแทน

24. กลองมังคละ (บั้งกะหละ) รูปร่างคล้ายตะโพน แต่ไม่ป่องกลางและไม่มีเท้ารอง เป็นกลอง 2 หน้า มีหน้ากว้างไม่เท่ากัน หน้าหนึ่งใหญ่ หน้าหนึ่งเล็ก ตัวกลองบางครั้งใช้ไม้ขุด หรือ ไม้ไผ่สาน

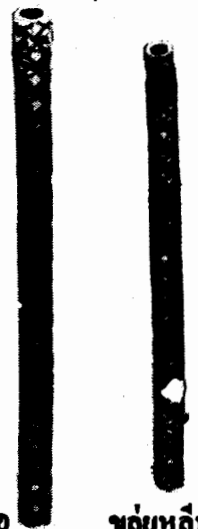
25. กลองมงครุ้ม เหมือนกลองทัด แต่ใหญ่กว่า ใช้ประกอบการเล่น “มงครุ้ม” ซึ่งเป็นการละเล่นที่มีคนตีกลอง 4 คน ตีกลองลูกเดียวพร้อมกัน สลับกับเสียงโหม่ง

ประเภทเครื่องเป่า คือ เครื่องดนตรีประเภทที่เป่าให้บังเกิดเสียง ได้แก่ พวก ขลุ่ย ปี่ แคน แตร และสังข์ แต่ละชนิดยังแบ่งย่อยออกไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **ขลุ่ย** ถ้าพิจารณารูปร่างลักษณะของขลุ่ยแล้ว น่าจะเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่สุดชนิดหนึ่งจากหลักฐานที่พบขลุ่ยในหีบศพภรรยาเจ้าเมืองไทยที่ริมฝั่งแม่น้ำขวงโห มีหลักฐานจารึกศักราชไว้ไม่ต่ำกว่า 2,000 ปี²⁷ แสดงว่าขลุ่ยต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 2,000 ปีมาแล้ว

ขลุ่ยเป็นเครื่องเป่าไม่มีลิ้นที่ทำจากไม้รวกปล้องยาว ๆ ด้านหน้าเจาะรูเรียงกัน 7 รู สำหรับนิ้วปิดเปิดเพื่อเปลี่ยนเสียง ขลุ่ยไม่มีลิ้นแต่มี คาก คากเป็นไม้ค้ำหากอีกอันหนึ่ง เผลาให้เป็นท่อนกลม ๆ ยาวประมาณ 2 นิ้ว ใช้สอดลงไปอุดคอกปากของขลุ่ย แล้วบากด้านหนึ่งของคากจะมีช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ ที่เรียกว่า "ปากนกแก้ว" ให้ลมส่วนหนึ่งผ่านออกทำให้ขลุ่ยมีเสียงดัง ลมอีกส่วนหนึ่งจะวิ่งทะลุลงไปปลายขลุ่ยประกอบกับนิ้วที่ปิดเปิดบังคับเสียงเกิดเป็นเสียงสูงต่ำตามที่ต้องการ²⁸

ขลุ่ยที่ทำจากไม้รวกปัจจุบันมีราคาแพงขึ้น เพราะไม้รวกชนิดที่ใช้ทำขลุ่ยมีน้อยลง และต้องใช้เวลาในการแกะขลุ่ย (การทำขลุ่ย) มาก จึงหันมาใช้วัสดุต่าง ๆ โดยเฉพาะท่อพลาสติก เช่น ท่อเอสลอน แล้วเจาะรูเข้า ทำได้รวดเร็วกว่า ขลุ่ยสำหรับฝึกหัดในปัจจุบันจึงเป็นขลุ่ยจากท่อพลาสติกมากกว่า ถ้าได้ขลุ่ยที่ทำจากไม้รวกที่ได้ขนาดน้ำหนักและแห้งสนิท ประกอบกับคากดี ๆ แล้ว จะได้ขลุ่ยที่มีเสียงไพเราะมาก ขลุ่ยมีหลายชนิด คือ

ขลุ่ยเพียงออ

ขลุ่ยหลีบ

1.1 **ขลุ่ยเพียงออ** เป็นขลุ่ยที่มีเสียงปานกลาง มีขนาดกลาง คือ ยาวประมาณ 45 ซม. กว้างประมาณ 4 ซม. ใช้ในวงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์ ไม้�วม และวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ เป็นเครื่องดนตรีที่น่าส่งเสริมให้ฝึกหัดกันมาก ๆ เพราะราคาไม่แพง รูปร่างกะทัดรัด นำติดตัวไปได้สะดวก เสียงไพเราะ ผู้สนใจจะฝึกได้ไม่ยากนัก

27 อุทิศ นาคสวัสดิ์, ทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทยภาค 2 คู่มือฝึกเครื่องสายไทย, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2521) ตอนที่ 4 หน้า 1

28 เล่มเดิม, ตอนที่ 4 หน้า 3

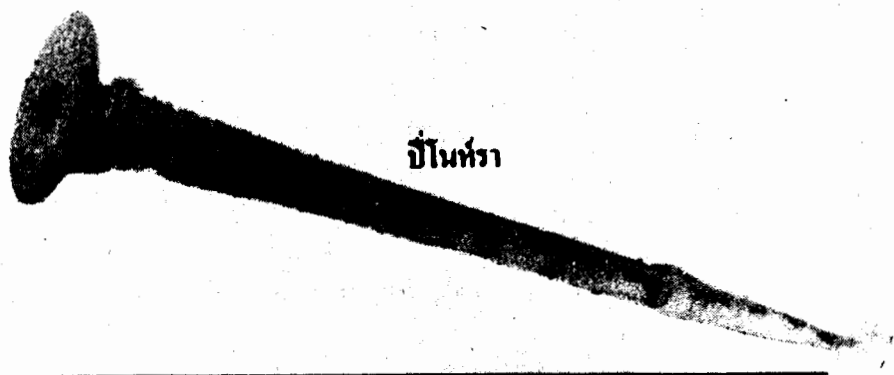
1.2 **ขลุ่ยหลีบ** มีชื่อเต็มว่า ขลุ่ยหลีบเพียงออ ใช้เป่าคู่กับขลุ่ยเพียงออ มีขนาดเล็กและสั้นกว่าขลุ่ยเพียงออ ใช้ไม้รวกขนาดเล็กปล้องสั้น ๆ เสียงจึงแหลมสูงกว่าขลุ่ยเพียงออ ใช้ในวงเครื่องสายวงมโหรี วงปี่พาทย์ไม้แวม เช่นเดียวกันแต่เป็นวงเครื่องคู่ หรือ เครื่องใหญ่

1.3 **ขลุ่ยอู้** เป็นขลุ่ยขนาดใหญ่ที่สุด ต้องใช้ไม้รวกลำใหญ่ปล้องยาวทำ ขลุ่ยชนิดนี้จึงมีเสียงทุ้มต่ำมากและมีเสียงคล้ายซออู้ จึงเรียก ขลุ่ยอู้ เคยใช้ในวงเครื่องสายวงใหญ่ แต่เนื่องจากหาขลุ่ยและคนเป่าได้ยากขึ้น จึงไม่นำมาผสมวงในระยะหลังนี้ จะพบบ้างในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ดังที่ ศจ.ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ กล่าวว่า “แต่เดิมในวงเครื่องสายวงใหญ่มักจะใช้ขลุ่ย 3 เล่า คือ ขลุ่ยหลีบเป่าเสียงแหลม ขลุ่ยเพียงออเป่าเสียงธรรมดา และขลุ่ยอู้เป่าเสียงต่ำ แต่เดี๋ยวนี้ขลุ่ยอู้จักจะหายไป คงเหลือแต่ขลุ่ยเพียงออกับขลุ่ยหลีบเท่านั้น”²⁹

1.4 **ขลุ่ยกรวด** เป็นขลุ่ยที่ไม่ค่อยรู้จักกัน เพราะไม่นำมาใช้ผสมวงทั่วไป เป็นขลุ่ยที่มีเสียงสูงกว่าขลุ่ยเพียงออเสียงหนึ่ง ใช้ผสมวงในวงเครื่องสายผสมที่นำเครื่องดนตรีต่างประเทศ เช่น ออร์แกน ไวโอลิน มาผสมเท่านั้น

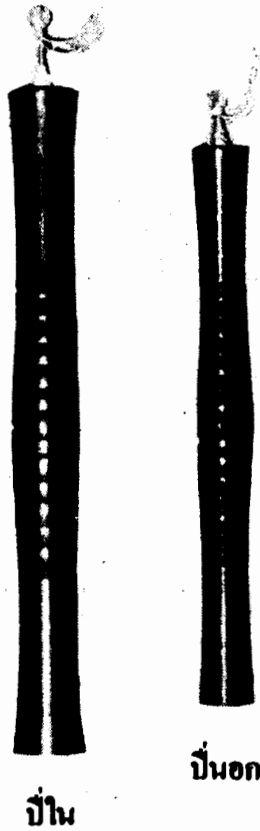
1.5 **ขลุ่ยหลีบกรวด** เป็นขลุ่ยที่ไม่นำมาใช้แพร่หลายเช่นเดียวกัน เพราะเป็นขลุ่ยที่มีระดับเสียงสูงและต้องใช้คู่กับขลุ่ยกรวด ให้เป็นสูงต่ำประสานกัน

2. **ปี่** ปี่เป็นเครื่องเป่าที่มีลิ้น เป็นเครื่องดนตรีไทยโบราณอีกชนิดหนึ่ง อาจารย์ชนิด อยู่โพธิ์ ได้ให้ความเห็นว่า “ปี่เห็นจะเป็นเครื่องดนตรีของไทยแท้ และเป็นเครื่องเป่าที่ชาวไทยเรารู้จักประดิษฐ์ขึ้นใช้มาแต่ก่อนเก่า เพราะวิธีเป่าและลักษณะการเจาะรู ไม่เหมือนหรือซ้ำแบบกับเครื่องเป่าของชาติใด ๆ”³⁰ ปี่เจาะกลวงตลอด ตอนบนเป็นช่องเล็กกว่าตอนปลาย ช่องบนสำหรับใส่ กำพวด ที่มีลิ้นปี่ผูกติดอยู่ กำพวดทำด้วยโลหะ ยาวประมาณ 5 ซม. เป็นท่อลมกลวงเสียบติดกับตัวปี่ ตอนบนสุดของกำพวดมีลิ้นปี่ที่ทำด้วยใบตาลซ้อนกัน 4 ชั้น ผูกติดอยู่ เวลาเป่าต้องเป่าให้ลมแทรกผ่านลิ้นปี่ผ่านกำพวดลงไปยังตัวปี่ ตัวปี่เจาะรู 6 รู ให้นิวเปิดปิดบังคับเสียงสูงต่ำตามต้องการ ปี่มีหลายชนิด เช่น

29 เต้มเต็ม, ตอนที่ 4 หน้า 7

30 ธนิต อยู่โพธิ์, เต้มเต็ม, หน้า 58

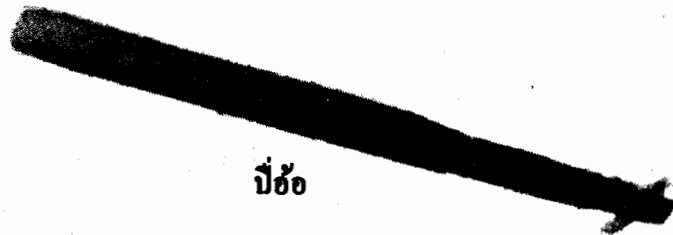

2.1 ปี่นอก เป็นปี่เล็กที่สุดในจำพวกปี่ที่ทำด้วยไม้จริง ตัวปี่ยาวประมาณ 31 ซม. และกว้างประมาณ 3.5 ซม. มีเสียงแหลมที่สุด ใช้ผสมวงในวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา (ปี่พาทย์ชาติตรี) ประกอบการแสดงละครโนห์ราชาตรี ใช้ในวงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องคู่ และเครื่องใหญ่

2.2 ปี่กลาง เป็นปี่ขนาดกลาง ใหญ่กว่าปี่นอก คือตัวปี่ยาวประมาณ 37 ซม. และกว้างประมาณ 4 ซม. มีเสียงกลางอยู่ระหว่างปี่นอกและปี่ใน เป็นปี่ที่ใช้ประกอบการเล่นหนังใหญ่

2.3 ปี่ใน เป็นปี่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจำพวกปี่ที่ทำด้วยไม้จริง คือ ตัวปี่ยาวประมาณ 42 ซม. กว้างประมาณ 4.5 ซม. มีเสียงต่ำที่สุดในจำพวกเดียวกัน ปี่ในใช้ผสมวงในวงปี่พาทย์ไม้แข็ง ประกอบการแสดงโขนละคร เป็นปี่ที่เลียนเสียงบทร้องได้ชัดเจนที่สุด เช่น บทร้องฉุยฉาย บทร้องตอนว่าดอกไม้เพลงลา ปี่ชนิดนี้แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และใช้ผสมวงมากที่สุด ทางอีสานใต้เรียกปี่ชนิดนี้ว่า ปี่สไล ใช้ประกอบการเล่นกะโน้บดิงต้อง เรือมอันเร เป็นต้น

2.4 ปี่อ้อ เป็นปี่พื้นเมืองของอีสาน โดยเฉพาะอีสานใต้มีการละเล่นหลายชนิดที่ใช้ปี่อ้อบรรเลงประกอบ แต่ปัจจุบันหาคนเป่าได้ยาก ในบางแห่งจึงใช้ปี่ในแทน แต่เรียกว่า ปี่สไล ปี่อ้อเป็นเครื่องเป่าโบราณของไทยอีกชนิดหนึ่ง เพราะเป็นวัสดุพื้นบ้านที่ทำขึ้นง่าย ๆ เป็นไม้รวกปล้องเดียว ไม่มีข้อ มี 7 รู ลึนทำด้วยไม้อ้อเหลาให้บาง เสียบเข้าไปในตัวปี่ ใช้

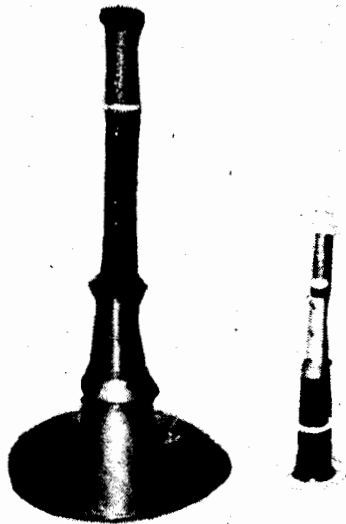

เป่าผสมวงกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น เช่น ขลุ่ย ซออู้ กลอง กรับ ฉิ่ง ประกอบการละเล่นของชาวอีสานใต้เรือมอันเร กันตรึม เป็นต้น ปี่อ้อมีอีกชื่อหนึ่งคือ ปี่เตรียง

2.5 ปี่ไฉน

2.6 ปี่มอญ

2.7 ปี่ชวา

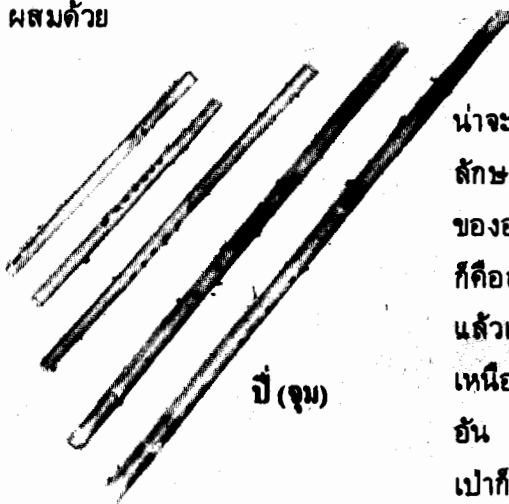
ปี่มอญ

ปี่ชวา

ปี่ทั้ง 3 ชนิดนี้ มีรูปร่างลักษณะใกล้เคียงกัน คือตัวปี่ทำเป็น 2 ท่อน ถอดออกจากกันได้ ท่อนบนเรียวยาวค่อยขยายออก เรียกว่า เลาปี่ ท่อนล่างบานปลายเป็น ลำโพงปี่ เวลาเป่านำมาสวมเข้าด้วยกัน จะมีลักษณะเหมือนดอกลำโพงมีก้านเรียวยาว ลำโพงและตัวปี่ยิ่งเล็กเสียงจะยิ่งแหลมสูง ปี่ทั้ง 3 ชนิดนี้ ปี่ไฉนเล็กที่สุด เสียงแหลมที่สุดไม่ใช้ผสมวงบรรเลง นอกจากใช้ในกระบวนแห่พระบรมศพหรือพระศพ ร่วมกับกลองชนะ และปี่ชวา

ส่วนปี่ชวาโตกว่าปี่ไฉน เสียงต่ำกว่าปี่ไฉน แต่ก็ยังมีเสียงแหลมสูง เมื่อเทียบกับเครื่องเป่าชนิดอื่น นอกจากใช้ในกระบวนแห่พระบรมศพแล้ว ก็ใช้ผสมวงในวงเครื่องสายปี่ชวา วงปี่กลองมลายู วงบัวลอย วงปี่พาทย์นางหงส์ และวงปี่กลองแขก (ประกอบกรซกมวย กระปี่กระบอง และรำกริช)

ส่วนปี่มอญนั้นเป็นปี่ขนาดใหญ่ที่สุด จึงมีเสียงทุ้ม ลึก ต่ำ เป็นปี่ของมอญ ใช้ในวงปี่พาทย์มอญ หรือวงปี่พาทย์ไทยเมื่อบรรเลงเพลงมอญ เคยมีผู้นำมาบรรเลงในวงเครื่องสายผสมด้วย

ปี่ (จุม)

2.8 ปี่ (จุม) เป็นปี่พื้นเมืองภาคเหนือที่น่าจะเป็นเครื่องเป่าที่เก่าแก่ที่สุด เพราะวัสดุและลักษณะการประดิษฐ์ง่ายกว่าแคน ดังข้อสันนิษฐานของอาจารย์ปัญญา รุ่งเรือง ที่ว่า "ส่วนปี่ซอ (ปี่จุม) ก็คือลูกแคนนี้เอง ใช้สันโลหะประกอปกกับไม้ไผ่เข้า แล้วเจาะรูเพื่อบังคับเสียงอย่างปี่ที่ใช้กันอยู่ทางภาคเหนือเตี้ยนี้ ซึ่งมักบรรเลงกันเป็นวง โดยเป่าปี่คนละอัน ใช้ปี่ที่มีขนาดต่างๆ กันวงละหลาย ๆ เล้า เวลาเป่าก็ใช้ปากอมตรงสันโลหะให้ไม้ไผ่แนบสนิทกับปาก แล้วใช้มือทั้งสองบังคับเสียงด้วยการเอานิ้วอุดที่รูของปี่นั้น เช่นเดียวกับการเป่าขลุ่ยดังกล่าวแล้ว แคนนั้น

ทำได้ยากกว่าขลุ่ย จึงเชื่อว่า ขลุ่ยและปี่ซอ ต้องมีใช้กันมาแล้วในยุคอ้ายลาวนานเจ้า”³¹

ชาวภาคเหนือเรียกปี่ชนิดนี้ว่า ปี่ ฉะย ๆ แต่เป็นปี่ที่ต้องเล่นรวมวงเพื่อให้เกิดการประสานเสียง จึงมักเรียกกันว่า วงปี่จุม คำว่า “จุม” หมายความถึง “ชุมนุม” หรือ “ชุด” ที่นิยมเล่นกันมีอยู่ 4 ขนาด คือ³²

1. ปี่แม่ (ปี่เก้า) มีเสียงทุ้มต่ำ เทียบได้กับเสียงเบส
2. ปี่กลาง ขนาดเล็กกว่าปี่แม่ เสียงสูงขึ้นมาเทียบได้กับเสียงเทเนอร์
3. ปี่ก้อย ขนาดเล็กกว่าปี่กลาง เสียงสูงกว่าปี่กลางเทียบได้กับเสียงอัลโต
4. ปี่ตัด หรือ ปี่เล็ก มีขนาดเล็กที่สุด มีเสียงสูงที่สุดเทียบได้กับเสียงโซปราโน

ปรกติกแล้ว ใช้วงปี่จุมเล่นประกอบการซอ (การขับร้องด้วยสำเนียงภาษาถิ่นเหนือ เป็นเรื่องราว) หรือบรรเลงเพลงพื้นเมืองล้วนไม่มีการซอกก็ได้ หรืออาจประสมวงเล่นกับวงสะล้อ ซึ่งก็ได้

2.9 ปี่โน้ทรา ใช้ประกอบการละเล่นภาคใต้ ที่เรียกว่า มโน้ทรา เป็นปี่ 2 ตอน มีลำโพงคล้ายปี่ชวา แต่ใหญ่กว่าปี่ชวา ประดับประดาด้วยลูกปัดสีสวยงาม มีใช้น้อย ส่วนมากมักใช้ปี่นอก

แนน้อยและแนหลวง

2.10 แน เป็นปี่พื้นเมืองของภาคเหนือ มีลักษณะใกล้เคียงกับปี่มอญมาก มี 2 ขนาด ขนาดใหญ่เรียกว่า แนหลวง ขนาดเล็กเรียกว่า แนน้อย แนหลวงมีขนาดใกล้เคียงกับปี่มอญมาก อาจารย์ยงยุทธ ธีรศิลป์ สันนิษฐานว่า คงได้รับอิทธิพลจากพม่า เพราะพม่าก็มีปี่อย่างเดียวกันนี้ แต่มี 3 ขนาด และเรียก แน เช่นเดียวกัน แนใช้ผสมวงกับวงกลองแฉาว วงเต่งกิ่ง ฯลฯ

8. แคน และ โหวด เครื่องดนตรีทั้ง 2 ชนิดนี้ เป็นเครื่องเป่าพื้นเมืองของชาวอีสานเหนือ ที่ใช้ไม้ขางขนาดต่าง ๆ กันเป็นลูกแคนและลูกโหวด ประกอบกันเข้าเป็นตัวแคนและโหวด แคนเป็นสัญลักษณ์ของภาคอีสาน เป็นเครื่องเป่ามีลิ้นโลหะ เสียงเกิดจากลมผ่านลิ้นโลหะไปตามลำไม้ที่เป็นลูกแคน การเป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย จึงเป่ายากพอสมควร แคนมีหลายขนาด บางขนาดมีเสียงประสานอยู่ด้วย แคนมีหลายประเภท

³¹ ปัญญา รุ่งเรือง, เล่มเดิม, หน้า 19

³² ยงยุทธ ธีรศิลป์, เอกสารชุดเดิม, หน้า 2-3

ตามจำนวนลูกแคน คือ³³

แคน

3.1.1 แคนหก มีลูกแคน 3 คู่ (6 ลูก) เป็นแคนขนาดเล็กที่สุด สำหรับเด็กหรือผู้เริ่มฝึกหัดใช้เป่าเพลงง่าย ๆ เพราะเสียงไม่ครบ

3.1.2 แคนเจ็ด มีลูกแคน 7 คู่ (14 ลูก) เป็นแคนขนาดกลาง มีเสียงครบ 7 เสียง ตามระบบสากล และมีระดับเสียงสูง ต่ำ ทั้ง 7 เสียง หรือที่เรียกว่า คู่แปด คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที (คู่แปดคือทุกเสียงเช่นเสียงโด ก็จะมีทั้งเสียงโดสูง และ โดต่ำ ทุกเสียงมีคู่เสียงทั้งหมด)

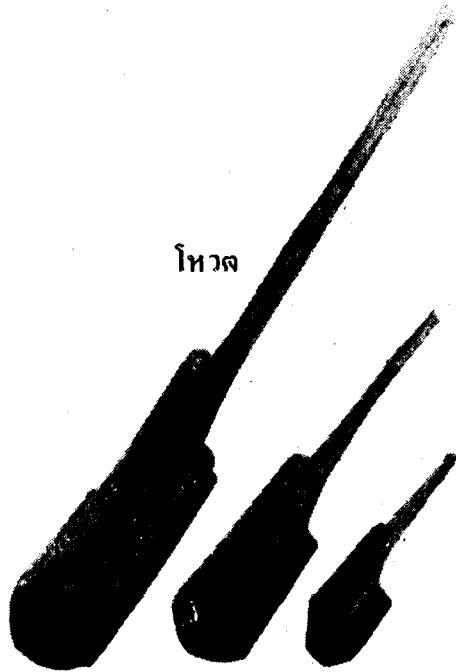
3.1.3 แคนแปด ใหญ่กว่าแคนเจ็ด มีลูกแคน 8 คู่ (16 ลูก) คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที โด เพิ่มคู่เสียงระดับสูงขึ้นไปให้เป็นเสียงประสานในการเล่นเพลงพื้นเมือง

3.1.4 แคนเก้า มีลูกแคน 9 คู่ (18 ลูก) ใหญ่ที่สุด เวลาเป่าต้องใช้ลมมาก จึงไม่ค่อยมีคนนิยม ในเรื่องระดับเสียงของแคนเหมือนระบบเสียงดนตรีสากลนั้น เป็นเรื่องน่าสนใจ น่าที่จะได้ศึกษากันไปว่าเพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น ในขณะที่เสียงดนตรีไทยไม่มีขึ้นครึ่งเสียง และเพลงพื้นเมืองอีสานใช้เสียงเพียง 5 ขึ้น คือ โด เร มี ซอล ลา ไม่มีเสียงฟา และ ที อาจารย์วิรัช บุษยกุล ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า

“ระดับเสียงของแคนเจ็ด หรือแปด หรือเก้า เรียงเป็นลำดับของบันไดเสียง Diatonic Major Scale (ไดอะโทนิค เมเจอร์ สเกล) ที่ไปตรงกับสากลนั้น คงเป็นเรื่องบังเอิญมากกว่าจะสันนิษฐานว่าแคนเอาตัวอย่างของสากล หรือ สากลเอาตัวอย่างแคน แต่ข้อที่น่าสังเกตคือ เสียงแคนระดับที่ 3 ที่ 4 และระดับที่ 7 กับ 1 ห่างกันครึ่งเสียง ในเมื่อระบบเสียงดนตรีไทย แบ่งระดับเสียงระหว่างขึ้นต่าง ๆ ไว้เท่ากันหมด ไม่เป็นครึ่ง หรือ เป็นเต็มเหมือนของแคน หรือของสากล”³⁴ แคนนอกจากบรรเลงเป็นวงแล้ว ก็ใช้บรรเลงประกอบการลำ (การขับร้อง) หรือใช้บรรเลงร่วมกับพิณ โปงลาง ฯลฯ

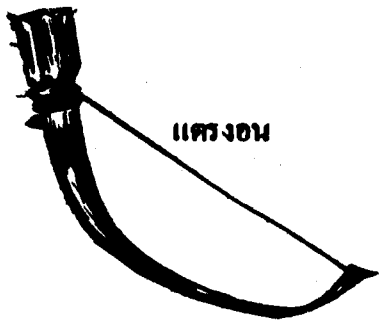
³³ สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานปริทัศน์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ กรุงเทพมหานคร, 2524), หน้า 58-59.

³⁴ วิรัช บุษยกุล, เอกสารชุดเดิม, หน้า 7.4

โหวด

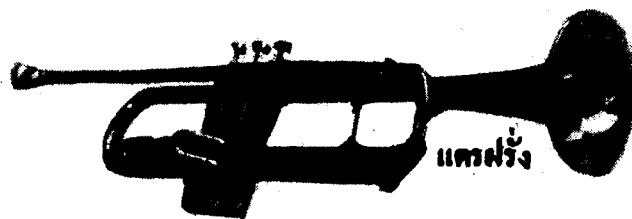
3.2 โหวด มีรูปร่างคล้ายขลุ่ย มีหลายขนาด ทำด้วยไม้ขนาดต่าง ๆ กันประกอบกันเข้าใช้เป็นเครื่องเป่า เวลาเป่าท่อนโหวดให้ลมผ่านไปตามท่อนโหวดขนาดต่าง ๆ พร้อมกันไป เสียงจะออกมาไพเราะมาก เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดสุรินทร์ ดังที่อาจารย์กมล เกตุศิริ ได้เขียนไว้ในเรื่องประเพณีเก่าชาวสุรินทร์ว่า “โหวด เครื่องเป่าเป็นเพลงของเด็กเลี้ยงวัวเลี้ยงควายชาวสุรินทร์และบางจังหวัดใกล้เคียง เป็นเครื่องดนตรีดึกดำบรรพ์อย่างเดียวกับที่มีในกรีกโบราณที่เรียกว่า Pan Pipe”³⁵

แตรงอน

4. แตร เป็นเครื่องเป่าที่ทำด้วยโลหะ มี 2 ชนิด คือ

4.1 แตรงอน เป็นแตรที่ใช้ในพระราชพิธีเกียรติยศเท่านั้น ทำด้วยโลหะชุบเงิน ตัวแตรทำเป็นท่อนเป่า และท่อนลำโพงสวมต่อกัน มีขนาดยาวรวมกันประมาณ 50 ซม. ปากลำโพงกว้าง 7 ซม. ใช้แตรงอนร่วมกับสังข์ และแตรฝรั่ง

แตรฝรั่ง

4.2 แตรฝรั่ง คือ แตรทรัมเป็ทของตะวันตก ใช้ในพระราชพิธีร่วมกับแตรงอน และสังข์

5. สังข์ เป็นเครื่องเป่าที่ใช้หอยทะเลชนิดหนึ่ง เจาะกันหอยให้เป็นรูเป่า ใช้ปากเป่า ใช้ในพิธีพราหมณ์ที่รับจากอินเดีย ปัจจุบันใช้ในพระราชพิธีร่วมกับแตรงอน และแตรฝรั่ง

³⁵ กมล เกตุศิริ, เล่มเดิม, หน้า 87.

ข้อสังเกตบางประการจากบทที่ 2

1. เครื่องดีดทุกชนิดจะมีนม หรือ Fret รับนิ้วเวลากดสายเปลี่ยนระดับเสียง ใช้ดีดด้วย กระ เข่า หรือกระดูกสัตว์
2. เครื่องสายทุกชนิดจะต้องมีลูกบิดประจำแต่ละสาย เพื่อใช้ขึงสายให้ตึงหรือหย่อนตามต้องการ
3. เครื่องดนตรีประเภทเดียวกัน ชั้นที่เล็กกว่า สั้นกว่า จะมีเสียงแหลมกว่า ชั้นที่โตกว่า ยาวกว่า จะมีเสียงทุ้มต่ำกว่า
4. เครื่องสายทั่ว ๆ ไป ได้สายตรงบริเวณกะโหลกจะมีไม้ชั้นเล็ก ๆ ชั้นหนึ่ง หรืออาจจะใช้วัสดุชนิดอื่น สำหรับหนุนสายให้ตุงออกมา เรียกว่า หย่อง (Bridge)
5. ซอที่มีคันชักอยู่ติดกับตัวซอ คือ ซอด้วง และ ซอด้วง
6. ซอที่มีคันชักอิสระแยกจากตัวซอ คือ สะล้อ (ซอพื้นเมืองภาคเหนือ) ซอสามสาย และซอพื้นเมืองอีสาน
7. โดยสรุป เพลงประกอบด้วยจังหวะ และทำนอง ในเรื่องจังหวะมี ฉิ่ง และกลองเป็นหลัก กลองทำหน้าที่คุมจังหวะใหญ่ ฉิ่งเป็นผู้ช่วยคุมจังหวะย่อย ในเรื่องทำนองฆ้องวงใหญ่เป็นหลักหรือเป็นเนื้อเพลงให้เครื่องดนตรีชนิดอื่น เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงเล็ก ปี่ ฆ้อง นำเนื้อหลักนี้ไปแปรเป็นทำนองของเครื่องดนตรีที่ผู้นั้นเล่น เรียกว่า "ทาง" (ทำนอง) เป็นทางระนาดเอก ทางฆ้องวงเล็ก ฆ้องวง
8. ฆ้องเป็นเครื่องตีระฆังใหญ่ อาจแบ่งกลุ่มตามหน้าที่ได้คือ
กำกับจังหวะในการบรรเลง เช่น ฆ้องโหม่ง
ดำเนินทำนองเนื้อเพลง เช่น ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก
กำกับจังหวะ และกึ่งดำเนินทำนอง เช่น วงฆ้องชัย (ฆ้องทุ้ม หรือฆ้องชัย 7 ลูก)
9. ลูกฆ้องจะมีตะกั่วผสมกับขี้ผึ้ง ติดตรงปมกลางด้านใน เพื่อถ่วงเสียงให้ได้ที่ จึงควรเก็บฆ้องในอุณหภูมิที่พอเหมาะ มิฉะนั้นตะกั่วจะละลาย
10. ระนาดเอก และ ระนาดทุ้ม ก็ใช้ตะกั่วผสมขี้ผึ้งติดหัวท้ายได้ลูกระนาดเช่นเดียวกัน
11. สีดำที่ปรากฏอยู่ตรงกลางหน้ากลอง คือ ยางรัก เพื่อให้ทราบว่าเป็นศูนย์กลางของกลอง และเพื่อรักษาหนัง

12. การขึ้นหน้าหน้ากลอง หรือ ขึ้นหน้ากลอง มี 3 ชนิดคือ

12.1 ตีวงด้วยหมุด เช่น กลองชาติรี รำมะนามโหรี

12.2 ใช้สายหนังโยงเร่เสียง (หนังเรียด) เช่น ตะโพน ตะโพนมอญ โทนชาติรี
กลองมลายู เปิงมาง สองหน้า ตะไลด์โปด บัณเฑาะว์ ฯลฯ

12.3 ใช้ต้นหวายผ่าเหลาเป็นเส้นเล็ก เป็นสายโยงเร่เสียง เช่น โทนมโหรี
รำมะนาลำตัด ฯลฯ

17. กลองบางชนิดต้องติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้า ถ่วงเสียงตรงใจกลางกลอง ให้ได้เสียงตามต้องการ เช่น กลองทัด กลองชาติรี ตะโพน เปิงมาง สองหน้า ตะไลด์โปด กลองยาว ฯลฯ

หมายเหตุ

คำว่า “กันซี้ร์” นั้นสันนิษฐานว่า จะเป็นภาษาเขมรสูง เพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ระบุไว้ (ตามเชิงอรรถที่ 23) ว่า เป็นลูกกระพรวน ผู้เขียนพยายามสอบจากพจนานุกรม 2 ฉบับแต่ไม่พบ “กันซี้ร์” พบแต่คำว่า กเน็ง (Kneng) หมายถึง กระดิ่ง หรือ กระดิ่ง (a little bell) จากพจนานุกรมเขมร (สุรินทร์)-ไทย-อังกฤษ โดยอาจารย์ขณะนั้น จันทรพันธ์ุ และชาติชาย พรหมจักรินทร์ (โครงการวิชาภาษาไทย และ ภาษาพื้นเมืองถิ่นต่าง ๆ สถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) และพบคำว่า กณฐิง (กอนเค็ง) หมายถึง กระดิ่ง หรือกระดิ่ง ซึ่งเป็นคำเดียวกับ “กเน็ง” จากพจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน เล่ม 1 ก-ด โดยท่านศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ พันธุเมธา นอกจากนี้ยังพบคำว่า กนทวด (กอนทวด) หมายถึงลูกกระพรวนและมะยม แต่ไม่พบ “กันซี้ร์” จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า กนทวด (กอนทวด) ก็คือกันซี้ร์ ท่านผู้อ่านที่มีความรู้ในเรื่องนี้ กรุณาแจ้งให้ผู้เขียนทราบบ้าง ก็จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

บทสรุป

เครื่องดนตรีไทยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ตามกิริยาอาการที่ทำให้เกิดเป็นเสียงดนตรีชนิดต่าง ๆ คือ ประเภท ตี ด สี ตี และเป่า

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ประกอบด้วยพิณชนิดต่าง ๆ คือ พิณน้ำเต้า พิณเพียง พิณพื้นเมืองอีสาน ซึ่ง กระจับปี่ จะเข้ และจ้องหน่อง (จิ่งหน่อง, หีน)

เครื่องดนตรีประเภทสี ประกอบด้วยซอชนิดต่าง ๆ คือ สะล้อ ซอด้วง ซอสามสาย ซอพื้นเมืองอีสาน และซอหมอลำ

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี จัดเป็นเครื่องดนตรีตระกูลใหญ่ที่สุด เพราะมีทั้งเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องทำทำนอง เครื่องทำจังหวะหลักและจังหวะย่อย และทำด้วยวัสดุหลายชนิด จึงแบ่งย่อยออกไปเป็นเครื่องตีที่ทำด้วยไม้ เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ และเครื่องตีที่ขึงด้วยหนัง

เครื่องตีที่ทำด้วยไม้ ได้แก่ เกราะ โกร่ง กรับ (กรับคู่ กรับพวง กรับเสภา กรับพื้นเมืองอีสาน) อังกะลุง ระนาด (ระนาดเอก ระนาดทุ้ม) โปงกลาง ชิก และขอ

เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ ระนาดเหล็กหรือระนาดทอง (ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก) ฆ้องชนิดต่าง ๆ มโหระทึก ฆิม และกันซี้ร์

เครื่องตีที่ขึงด้วยหนัง ได้แก่ โทนหรือทับ รำมะนา กลองยาว กลองยาวคอดกลาง กลองกันโล่งหรือกลองหาง ตะโพน กลองทัด กลองชาตรี กลองแขก กลองมลายู กลองชนะ เบิ่งมาง สองหน้าและยังมีกลองพื้นเมืองอื่น ๆ อีกไปจนถึงกลองบางชนิดที่ใช้ในพระราชพิธี

เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ประกอบด้วย ขลุ่ยชนิดต่าง ๆ ปี่ชนิดต่าง ๆ แคน โหวด แตร และสังข์

การประเมินผลท้ายบท

คำสั่ง ให้เลือกคำตอบที่ถูกต้องมาเพียงคำตอบเดียว จากคำถามต่อไปนี้

1. เพราะเหตุใดจึงมีผู้สันนิษฐานว่าสะล้อเป็นต้นกำเนิดของซออู้?
 1. จากบันทึกโบราณของอาณาจักรล้านนาไทย
 2. จากรูปร่างที่เรียบง่ายไม่ถูกขัดเกลามากเหมือนซอบางชนิด
 3. จากการใช้เส้นลวดขึงสายแทนที่จะใช้เอ็นหรือไหม
 4. จากการที่เล่นกันแพร่หลายในภาคเหนือ
2. เครื่องสายของชาติใดที่มีคล้ายกับของไทย?
 1. จีน
 2. อินเดีย
 3. อินโดนีเซีย
 4. ญี่ปุ่น
3. นอกจากไทยแล้วยังมีชาติใดที่มีขอลักษณะเดียวกับซอสามสายของไทยใช้?
 1. จีน
 2. อินโดนีเซีย
 3. มาเลเซีย
 4. อินเดีย
4. โคโตะของญี่ปุ่นเป็นเครื่องดนตรีประเภทเดียวกับเครื่องดนตรีไทยชนิดใด?
 1. เปียะ
 2. กระจับปี
 3. ซึง
 4. จะเข้
5. เครื่องดนตรีชนิดใดเป็นเครื่องดนตรีที่มีวิธีบรรเลงแตกต่างไปจากข้ออื่น ๆ?
 1. ปี่ปะ
 2. ซึง
 3. ซอ
 4. พิณ
6. ซอใดเป็นเครื่องดนตรีที่ไทยรับมาจากจีน?
 1. แคน
 2. ซออู้
 3. จะเข้
 4. ขิม
7. ลูกบิดเป็นส่วนประกอบของเครื่องดนตรีชนิดใด?
 1. เครื่องสาย
 2. เครื่องเป่าลมไม้
 3. เครื่องเป่าโลหะ
 4. เครื่องกำกับจังหวะ
8. ซึงเครื่องดนตรีพื้นเมืองของภาคเหนือเปรียบได้กับเครื่องดนตรีซอใด?
 1. ฮาร์พ
 2. กีตาร์
 3. ไวโอลิน
 4. ดับเบิลเบส
9. จะเข้เป็นเครื่องดนตรีที่นำมาแทนเครื่องดนตรีชนิดใดในวงมโหรี?
 1. ซึง
 2. เปียะ
 3. กระจับปี
 4. พิณน้ำเต้า

10. มักจะพบสะล้อบรรเลงร่วมกับดนตรีชนิดใด
1. แคน
 2. ซึง
 3. ระนาด
 4. โปงลาง
11. ซอสสามสายมีรูปร่างคล้ายกับเครื่องดนตรีชนิดใด
1. ซออินเดีย
 2. ซอจีน
 3. ซอมอญ
 4. ซอชวา
12. การเรียกชื่อเครื่องดนตรี เช่น ระนาดเอก และ ระนาดทุ้ม คำว่า "เอก" และ "ทุ้ม" เป็นคำที่หมายถึงชื่อใด
1. เสียงของระนาด
 2. ไม้ตีระนาด
 3. รูปร่างของระนาด
 4. ผืนระนาด
13. เครื่องดนตรีชื่อใดเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้มต่ำที่สุด
1. ฉิ่ง
 2. ฉาบ
 3. ฉิ่งคู่
 4. ฉิ่งโหม่ง
14. ฉิ่งมอญเปรียบเทียบกับได้เช่นเดียวกับฉิ่งชนิดใดในวงปี่พาทย์ไทย
1. ฉิ่งคู่
 2. ฉิ่งเหม่ง
 3. ฉิ่งวง
 4. ฉิ่งกระแต
15. เพราะเหตุใดระล้อจึงมีเสียงแหลมกว่าซอด้วง
1. เพราะสายทำด้วยโลหะ
 2. เพราะกะโหลกซอเล็กกว่า
 3. เพราะมีคันชักอยู่แยกกับตัวสะล้อ
 4. เพราะคันชักทำด้วยขนหางม้า
16. เพราะเหตุใดไม้อ้อจึงมักถูกนำมาใช้ประกอบเป็นเครื่องดนตรีในระยะแรก ๆ
1. หาง่ายราคาถูก
 2. แข็งแรงมีความทนทาน
 3. หาง่ายและมีเสียงโปร่งกังวาน
 4. มีคุณภาพเหมาะสมกว่าไม้ชนิดอื่น
17. ความหมายโดยทั่วไปของคำว่า "ไม้แข็งและไม้นวม" หมายถึงอะไร
1. วิธีอบรมเด็ก
 2. ไม้ที่ใช้ตีระนาดทุกชนิด
 3. การผสมวงปี่พาทย์
 4. ไม้ที่ใช้ตีระนาดเอกและฉิ่งวง
18. ชื่อใดเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงยิ่งกึ่งที่สุด
1. ระนาดเหล็ก ฉิ่งคู่ ปี่ใน ซอด้วง
 2. ระนาด ฉิ่งวง กลองทัด ฉาบ
 3. ฉิ่ง ยังกะตุง ขลุ่ย ซอสสามสาย
 4. จะเข้ กระจับปี่ แคน ฉาบ

19. ข้อใดเป็นการจัดเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า

1. แคน ไหวด ขิม ตะโพน	2. ปี่ ขลุ่ย โทน โปงลาง
3. สังข์ ขลุ่ย แตร กรับ	4. แคน ไหวด แตร สังข์

20. ข้อใดเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงเบาที่สุด

1. ซอ สังข์ กระจับปี่ บัณเฑาะว์	2. กลองชาตรี พ้องคู่ ฉิ่ง ฉาบ
3. แคน ซอ ซิ่ง ตะโล้ดโป๊ด	4. ขลุ่ย ซอ กระจับปี่ ระนาด
-

เฉลยคำตอบบทที่ 2

ข้อ 1. (2)

ข้อ 2. (1)

ข้อ 3. (2)

ข้อ 4. (4)

ข้อ 5. (3)

ข้อ 6. (4)

ข้อ 7. (1)

ข้อ 8. (2)

ข้อ 9. (3)

ข้อ 10. (2)

ข้อ 11. (4)

ข้อ 12. (1)

ข้อ 13. (4)

ข้อ 14. (3)

ข้อ 15. (1)

ข้อ 16. (3)

ข้อ 17. (4)

ข้อ 18. (2)

ข้อ 19. (4)

ข้อ 20. (1)

หมายเหตุ อ่านบททวนเนื้อหาภายในบท สำหรับคำถามข้อที่ท่านตอบผิดอีกครั้งหนึ่ง
